

banka

meslek
ve fikir
dergisi

Sevgili Okuyucularımız	3	Banka Dergisi
Karma Ekonomide Plânlamanın Rolü	4	Prof. Dr. Sabri F. Ülgener
Sermaye Piyasası İçin Bir Teklif	16	Doç. Dr. Haydar Kazgan
Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânının Değerlendirilmesi	20	Nejat Ölçen
İskonto Muamelesinin Genel şartları ve İcra Şekli	38	Vedat Onur
Bankaların Millileştirilmesi	48	İshak Turnaoğlu
Yeni İşletmenin Eski İşletmenin Borçlarından Sorumluluğu	50	Dündar Özbil
Piyasa Hareketleri ve 1967 Yılıının Başında Ekonomik Duruma Genel Bir Bakış	53	Yıldırım Kalkış
Okuyucu Soruları	60	Banka Dergisi
Banka Kredilerini Tanzim Komitesi Kararları	61	Banka Dergisi

Ocak - 1967

Cilt : 4 Sayı : I

Dış Ticaret ve Her Çeşit Banka İşlerinizde EMNİYET-BİLGİ VE SÜRAT

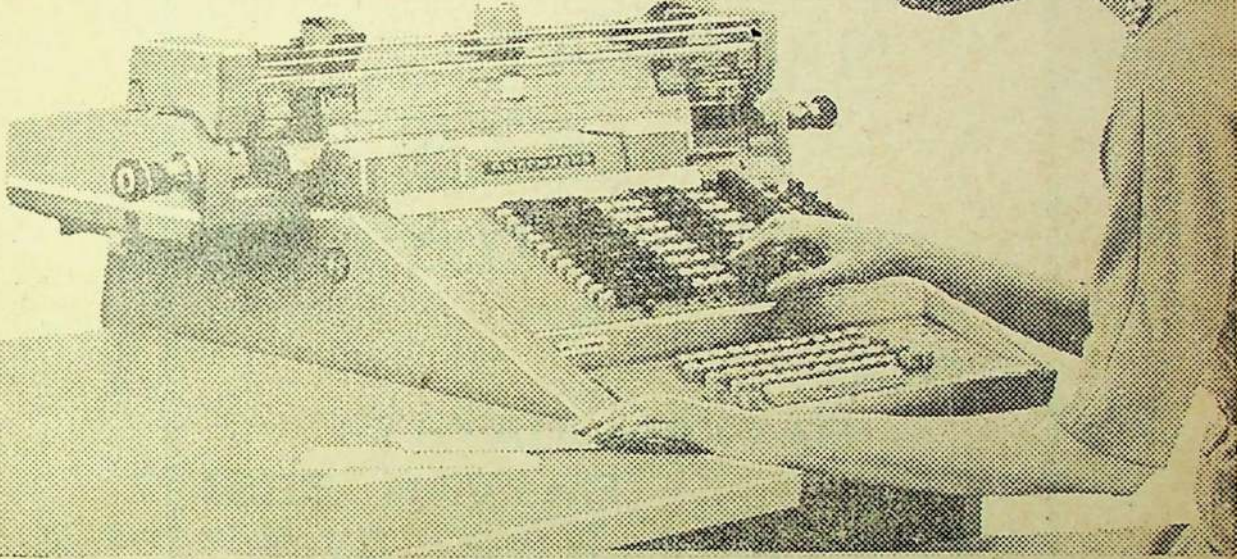
İthalat ve ihracat muameleleriniz için Akbank dünyanın her tarafında en muteber bankalarla iş birliği yapmakta ve yüzlerce muhabir çalıştırmaktadır. Her çeşit ticari banka muameleniz AKBANK IBM Elektronik makinalarında emniyetle sonuçlandırılmaktadır.

**AKREDİTİF - KAMBIYO VE HER ÇEŞİT
TİCARİ MUAMELE İÇİN AKBANKI TERCİH EDİNİZ**

AKBANK

Fevkalâde güçlü, elektronik Burroughs E1100 muhasabe makinesi

- * 1/100 saniyede çarpma
- * Otomatik karar verme
- * Elektronik hafıza
- * Her hizmete intibak kabiliyeti

Bir tek makinenin bir günlük veriminden birkaç örnek :
Sanayide :

1.500 kişinin günlük işçilik dağıtımı. (Her biri için ortalama 3 iş emri "mal nev'i" itibariyle 4.500 dağıtım)
300 iş emri ve 100 departman itibariyle işçilik saat tutar ve ortak gider yekûnları.

Her işçi için günlük ve aylık müteselsil kazanç vesikası.
Ay sonlarında 2 gün içinde tediyeye zarfı ve bordrolar.

Bankacılıkta :

Günde 400 teminat senedi itibariyle Karşı Bankaya İhbar Mektubu - Müşteriye Masraf Dekontu - Risk veya Depo Kartı - Primanota, bir çırpıda tanzim edilir.

Senet bedelini ve valörünü yazmakla; Gün-Komisyon-Vergi-Masraf-Sâfi tutar, tamamen otomatik hesaplanıp aralıksız işlenir.

Ticari tatbikatta :

Beheri ortalama 5 mal nev'i ihtiva eden 400 fatura ve bunların otomatik iskonto, gider vergisi v.s. hesapları.

Burroughs

Türkiye Distribütörü :

KOÇ - BURROUGHS TİC. A. Ş.

İstiklâl Cad. 347, Beyoğlu - İstanbul

Tel. : 49 97 10

Tafsilât ve makine üzerinde izahat için mütehasşislarımız emrinizdedir !

BAŞAK SİGORTA A. Ş.

Sermayesi : 3.000.000 TL.

Acente Sayısı : 750

YANGIN

NAKLİYAT

KAZA

HAYAT

VE

DOLU

HAYVAN HAYAT

HAYVAN BESI

TARLADA HUBUBAT,

TÜTÜN, PAMUK YANGINI

SİGORTALARINDA

YURDUN HER YERİNDE HİZMETTEDİR.

ADRES : İstiklâl Cad. 324 Beyoğlu - İSTANBUL

TELGRAF : BAŞSİGORTA

TELEFON : 49 31 10 — 49 31 11 — 49 31 12.

SEVGİLİ OKUYUCULARIMIZ

BANKA Dergisi bu sayısında IV. cildine başlıyor. Dergide kapak değişikliği yaptık. Derginin «fazla resmi» görünüşü ötedenberi bazı okuyucularımızın tenkitlerini üzerine çekmekte idi. Yeni kapağımızı «daha şirin» bulacağınızı ümit ediyoruz. Muhteva bakımından 48 sahifeye sığmaktaki güçlük bizi tazyik etmektedir. Derginin bedelini bu yıl da, artan baskı ücretlerine rağmen, yükseltmeyi düşünmemekteyiz. Sizlere bu defa olduğu gibi mizanpaj tekniğinde bazı değişmeler yaparak ve sahife artırarak daha zengin bir muhteva sunmak kararındayız. 1967 yılı da, sizlerin ilgisiyle, Dergimizi her geçen sayı daha ziyade gelişmiş olarak hizmetinize koşacaktır.

Kasım/1966 sayımızda Yurdumuzda sermaye piyasasının geciktirilmekten kurulmasından yana ve buna karşı görüşlere Dergimizde yer vereceğimizi açıklamış ve geçen sayımızda lehde görüşlere katılan Sayın Hatiboğlu'nun etrafı bir yazısını sunmuştuk. Dergi olarak da lehde görüşleri paylaşmaktayız. Bu sayımızda ise, karşı görüşleri savunan Doç. Dr. Haydar Kazgan'ın bir yazısını tetkiklerinize arz ediyoruz.

Geçen yıl yayınlanan yazıların konu ve yazar adlarına göre bir fihristini bu sayımızda takdim ediyoruz.

Yeni yılda mutluluklar dileriz.

BANKA Dergisi

BANKA

AYLIK MESLEK ve FİKİR DERGİSİ
OCAK . 1967 . CİLD 4 - SAYI : 1

Sahibi : Banka Yayınları ve Kültür Ltd. Şti.

adına : Dr. NeziH H. Neyzi,

Yazı İşleri Müdürü . Alp Gürus

Basıldığı Yer : Yenilik Basımevi

İdare Yeri : İmam Sok. No. : 1 Kaç: 3 - Beyoğlu

Yönetim Komitesi : Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu, Necdet Durakbaş, Dr. Mustafa A. Aysan, Alp Gürus, Dr. NeziH H. Neyzi

Ankara Temsilcimiz : Hikmet Keyman

Abone : Yıllık 30 TL., Altı Aylık 15 TL.

İlan Tarifesi : Arka Dış Kapak 700 TL., Arka İç Kapak 500TL., Ön İç Kapak ve 1. Sahife 600 TL., İç Sahifeler 400 TL. Abone ve ilân bedelleri Derginin T.C. Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesindeki 768 numaralı ve T. İş Bankası A.Ş. Parmakkapı Şubesindeki 271 numaralı hesabına gönderilebilir.

BANKA, bankacılık alanında her çeşit görüşe açıktır. Dergimize gönderilen yazılar yayınlansın yayınlanmasın iade olunmaz. Yayınlanan yazılar rızamız olmadan iktibas edilemez. Haberleşmelerin, «BANKA, Aylık Meslek ve Fikir Dergisi P.K. 769 Karaköy - İstanbul» adresi ile yapılmasını rica ederiz.

KARMA EKONOMİDE PLÂNLAMANIN ROLÜ (*)

— Problemler, Zorluklar ve İmkânlar —

Yazan : Prof. Sabri, F. ÜLGENER

— I —

Karma ekonomide plânlama meselesile çok değişik yönleri olan bir konuya el atmış olduğumu bu satırların yazarı kadar okuyan ve dinleyeni de takdir edecektir. Meseleyi bu karışık ve değişik yönlerden hangileriyle ele almak istediğimi bir kaç satırla belirtmekte fayda vardır. Karma ekonomi, bilindiği gibi, özel teşebbüsle devlet sektörünün yan yana üretime katıldığı bir düzen diye tarif edilir. Şimdilik bu geniş târiften hareket etmekte mahzur yoktur. Aslında iki sektörün aralarındaki münasebet, her birinin nisbi payı ayrı ayrı ehemmiyet taşıyan mes'eleler olabilir. Karma ekonomiyi ilk ağızda dengeli ve tutarlı bir sistem olarak belirlemek isteyen bir kısım iktisatçılar, kamu ve özel sektörlerin eşit şartlar altında üretime katılacağı, yahut aynı bütün içinde biri öbürünü ahenkli olarak tamamlayacağı gibi açıklayıcı ifadelere nedeense fazla önem vermişlerdir. Nitekim, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında da kamu ve özel sektörlerin -biri öbürünü çelmeden- aynı bütünü ahenkli cüz'leri olarak gözönüne alındığı belirtilmiştir. Bununla, açıkça ifade edilmiş olmasa bile, iki sektörden birinde (daha çok kamu sektöründe) harekete geçirilecek bir gelişmenin, peşi sıra yaratacağı müşevviklerle (incentives), öbür sektörü de aynı yönde harekete geçireceği farz ve kabul edilmiş olmaktadır. Esasen, Keynes'den beri Makro modellerin hemen hepsinde, kamu sektöründen gelen uyarmalara özel sektörün aynı safta tepki göstereceği düşüncesinden hareket etmek itiyat halini almıştır. O suretle ki, ekonominin bir köşesinden harekete geçirilecek bir harcama akımı, çarpan (multiplier) nevinden bir mekanizma ile, diğer köşelerinde de beklenen gelişmeği sağlamaya kâfi gelecektir. Karma ekonomide plânlamanın oyun kaidesini de hemen ilk adımda buraya bağlamak mümkündür: Plân, iki sektörden birinde (kamu kesiminde) doğrudan doğruya güdücü, ikincisinde yaratacağı müşevviklerle dolaylı (indirect) olarak etkili tedbir veya tavsiyelerin bütünüdür.

(*) «Türkiye'de İktisadî Plânlama Semineri»nde 23/Kasım/1966 tarihinde verilen tebliğdir.

Karma ekonomide özel ve kamu sektörlerinin birbirlerini daima ahenkli olarak tamamlayacakları gibi bir düşünceye saplanıp kalmak işi daha başından dogmatik bir yola ve ölçüye vurmak demek olur. İki sektörün birbirlerini tamamiyacak yerde memleketin kıt kaynaklarını paylaşmak noktasında rakip hale gelmeleri de imkânsız değildir ve belki tamamlama ihtimâli kadar aktüel sayılmak lâzımdır. Burada başlıca ihtilâf, iki sektörün karşılıklı mevkiini, nisbi payını tayinde ortaya çıkar. Özel ve kamu teşebbüslerinin mamûllerini fiyatlandırma, pazarlama, maliyet muhasebesi ilh. noktalarında aynı prensiplere, dolayısıyla eşit muameleye tâbi tutulmaları bir yana, toplam üretimde her birine ait faaliyet alanının nerede başlayıp nerede sona ereceğini önceden kesin çizgilerle belirtmek çok zor, hatta imkânsızdır. Ben meselenin bu yanile şimdilik fazla meşgul olmak niyetinde değilim. Şu düşüncelerden dolayı: Karma ekonomide özel ve kamu sektörlerinin payı ve nisbi önemi **Ekonomik ve Sosyal Etüdler Heyetinin** geçen yılki toplantısında (Karma Ekonomide Plânlama ve Gelişme) ele alınmış ve enine boyuna tartışılmış bir konudur; oradaki tartışmalara burada yeni bir şey katacağımı zannetmiyorum. (*) Daha önemli olarak: Her iki sektörün karşılıklı payları kesin ve değişmez ölçülerle belirtilemeyeceği için, bu nokta üzerindeki konuşmalar birbirinden farklı düşünenler arasında kolaylıkla dogmatik ve o nisbette verimsiz bir çekişme halini almaktadır. Bunun içindir ki, Kalkınma Plânında da iki sektör arasına kesin bir sınır çizmenin ne gerekli, ne de mümkün olacağı düşüncesinden hareket edilmekle en doğru olan yol tutulmuş olmaktadır.

Benim burada üzerinde daha fazla duracağım cihet, karma ekonomide plânlamanın -son yıllardaki tecrübelerimize nazaran- karşılaştığı ve muhtemelen karşılaşmakta devam edeceği bazı meselelere ışık tutmaktan ibaret olacaktır. Türkiye'nin karma ekonomi gerçeğinde plânlamanın son zamanlarda, hatta en yakın günlerde pek de hafife alınmayacak bir buhran geçirmekte olduğunu gizlemeğe hacet yoktur. Bu buhranın köklerini araştırmak, sarsıntının bünye içinde ne gibi hassasiyet noktalarından doğduğunu ve doğabileceğini tayin etmek faydasız olmasa gerektir.

— II —

Karma ekonominin biraz evvel belirtilen özelliklerinden daha ileri bir tarifine ve hele sözü bir rejim tartışmasına kadar götürmeğe niye-

(*) Ekonomik ve Sosyal Etüdler Heyeti'nin Dördüncü Seri olarak hazırladığı konferanslar «Karma Ekonomide Plânlama ve Gelişme» başlığını taşıyan bir cilt halinde yayınlanmıştır. Karma ekonominin plânlama çerçevesinde türlü meselelere ilgili makale ve tartışmaları okuyucu bu kitabın birinci ve ikinci kısımlarında bulacaktır.

tim olmamakla beraber, bir kaç noktayı belirtmeden geçmemek istiyorum. Esasen konumuz, seçilen başlığı ile, ister istemez bir rejim veya sistem kadrosu içine yerleştirilmiş bulunuyor. Hem de vücudü bir çoklarımızı şüpheli görülen, hatta inkâr edilen bir rejim içine! Karma ekonomi, sağ ve sol düşünce eğiliminden her ikisine göre devamlı olmayıp geçici bir çözüm yolu, belki bir atlama tahtası niteliğindedir: Birinde, devlet teşebbüslerinin -sayılı istisnaları bir tarafa- özel teşebbüse devri ile liberal, ferdi düzene, öbüründe kefenin ağırlığını tam tersine olarak devlet tarafına eğdirmek suretile katıksız bir sosyalizme çevrilmesi gereken bir ara yol! Plânlama da, buna göre, birincisinde ufala ufala asgarî ölçüye indirilecek, ikincisinde iktisadî - sosyal gövdeyi temelinden değiştirecek bir direkt müdahalenin aracı haline getirilecektir. Sistemi ve onunla beraber plânlamayı kapitalizm ve sosyalizmin iki ekstrem ucuna çekmeğe çalışan bu zıt görüşler üstünde daha fazla durmayacağız. **Karma ekonomiyi biz devamlı bir çözüm yolu olarak görüyor ve anlıyoruz.** Doğrusunu söylemek lâzımsa, pür kapitalizmin ve pür sosyalizmin bugün için birer model (veya «ideal tip») niteliğinde olmalarına karşı tatbikat pek çok hallerde bu iki ekstremin uçlarından koparılıp bir araya getirilmiş yapı unsurlarile geniş bir renklilik ve çeşitlilik içinde karşımıza çıkmaktadır. Kaldı ki, iki zıt sistem arasında farklar bugün kâğıt üzerinde görüldüğünden çok fazla yumuşamıştır. Bir yandan, başta Sovyetler Birliği olmak üzere demir perde ülkelerinde ücret ve maliyet strüktürü eskisinden farklı temellere dayatılmak suretile ziraî istihsal fiyat teşekkülüne ve o yoldan türlü teşvik edici (incentive) unsurlara açık tutulurken, batılı ekonomiler yeni ve değişik bir plânlama tekniği ile dağınık istihsal sisteminin yan ve alarga köşelerine kadar uzanan makro bir müdahaleyi, düşük gelir sınıflarının ayağına kadar uzatılan bir güvenlik ve eğitim sistemini, kısaca kapitalist düzen içinde toplumcu denebilecek bir görüşü benimsemekten geri durmamışlardır.

Esasen her iki sistemi daima zıt ekstremeler halinde görmek ve soyut birer model halinde karşı karşıya koymak alışkanlığı iledir ki, plândan ve plânlamadan ne vakit söz açılrsa hatıra kollektivist bir düzen gelmiştir ve hâlâ da gelmektedir. Plâna karşı bir çoklarımızın açık veya üstü örtülü alerjimiz de bu yüzdendir. Hakikatta ise plân ve plânlama, çok çeşitli ihtiyaçlara kıt kaynakların dağıtımı ve o maksatla kısa veya uzun vadeli toplam tatmini azamileştirecek bir seçim tekniği olarak sade bir sistemin değil, bütün sistemlerin orta malı, hatta bir bakıma iktisadî yaşayışımızın temel ve ilkel basamağı sayılmak lâzım gelir. Me-seleyi bu açıdan alınca, geniş anlamile plânlamada -Prof. Lindahl'in

de belirttiği gibi- (*) bir değil, en aşağı üç türlü karar biriminden bahsedilebilir: 1) Özel kişilerin, emek ve sermaye sahibi olarak, kaynaklarını kulanma noktasında yürüttükleri plânlama; 2) Firmaların, sermaye sahibi olarak, safi kârlarını azamileştirecek şekilde plânlama faaliyeti ve nihayet 3) kamu teşekküllerini ekonomiyi bütünü ile kavrayacak biçimde plânlama faaliyeti. Birinciyi, günü gününe değişen kaprisleriyle bir kenara bırakabiliriz. Ama ikincisi, büyük firmaların ve dev kuruluşların gövdesinde maliyet tahlilinden yatırım projeksiyonuna kadar hatırı sayılır bir plânlama telâkki edilebilir. Kapitalizm, sadece bu yanı ile olsun plânlamanın dışında değil, içindedir. Fakat tabiatile plânlama deyince bugün üçüncüyü (yerine göre ikinci ile karma halinde) anlıyor ve orada da muayyen bir teşkilâtın belli bir tekniği kullanılarak giriştiği faaliyeti kastediyoruz. Plân, bu manâda olarak, ekonominin yakın veya uzak gelecekte arzulan gelişme seyri üzerine bir projeksiyon mahiyetinde olarak, sorumlu daire ve teşkilât tarafından diğer kurumların da yardımcı (co-producers) sıfatile verdiği bilgilerin bir arada işlenmesiyle meydana getirilmiş kantitatif verilerin tutarlı bütünü; daha doğrusu o bütünü ihtiva eden bir doküman demektir. Üst çevrelerde (hükümet - parlamento) gereken basamakları aşıp kabul edildikten sonra plân uygulanma safhasına geçmiş olacaktır.

Karma ekonomide plânlamayı, bu ölçülerin ışığı altında, diğer rejimlerdekinden (bilhassa sovyet tipi plânlamadan) ayırt edecek çizgileri biraz daha yakından tanımakta fayda vardır. Yukardaki tarifin hatıra getireceği üç noktayı bu münasebetle ayrı ayrı göz önüne alalım: 1. **Gaye ve hedef:** Belli bir büyüme hızile beraber gerçekleştirilmek istenen diğer gayeler (tam istihdam seviyesinde kararlı bir gelişme, fiyat istikrarı, dengeli bir dış ödeme bilânçosu, dengeli bölge kalkınması ilh). 2. **Tedbir ve araçlar:** Sayılan hedef ve gayelerin emrinde olarak harcama politikası, vergi politikası, kredi kontrolü, döviz kontrolü ve türlü direkt müdahale yolları. 4. **Teşkilât:** Tinbergen'in ifadesile (**) plânlamanın aktörleri olarak görevli teşkilât ve daire mensuplarının bir yandan kendi aralarında, diğer yandan «co-producers» olarak diğer teşkilât ve nihayet üst kademelerle koordinasyonu.

Batılı anlamda karma plânlama ile sovyet biçimi plânlama arasında ilk açıdan, yani hedef ve gaye itibarile, çok derin ayrılıklar yoktur. İyiyi ve doğruya arzulamada -tutulacak yolun demokratik olup olmaması bir kenara- biri ileride, diğeri geride değildir. Farklar, yukarda belirttiğimiz noktalardan ikinci ve üçüncüsünde ortaya çıkar. Önce sonuncusu ile başlayalım: Teşkilât noktasında en önemli nokta, plânı ha-

(*) E. Lindahl: Studies in the Theory of Money and Capital, New York 1950, S. 50.

(**) J. Tinbergen: Central Planning, Yale University Press, 1964, S. 6.

zırlayanlarla yürütecek olanlar arasındaki münasebettir. Plânı hazırlamakla görevli teşkilât icra organı ile aynı gövde içinde kaynaştırılmış olabileceği gibi, ayrı ve bağımsız bir kuruluş halinde düzenlenmiş de olabilir. Birincisi Sovyet tipi plânlamada görülür: teşkilâtın sorumlu başkanı komiser veya bakan olarak bizzat icra organına dahildir. (misâl: Bulgaristan, Çekoslavakya, Macaristan, Polonya). Batılı ekonomilerde (karma ekonomiyi de o araya katabiliriz) plân sorumlusu yerine göre müsteşar veya genel sekreter olarak icra organı dışındadır ve öyle olduğu için de yürütme yetkisi yoktur (misâl: Norveç, İngiltere, Fransa, Türkiye). Plân bu ikinci tipte istişari bir dokümandan ibarettir. Sovyet biçimi plânlamada teşkilâtın başındaki şahıs icra heyetinin bir uzvu olduğuna göre, hiç değilse dışarıya sızıntı verecek açık bir anlaşmazlık söz konusu değildir. İhtilâf yaratan sebep veya organ bizzat gövde içinde temizlenir; «tasfiye» edilir. Batılı tip plânlamada ise alt ve üst uyumsuzluğu kolayca su yüzüne çıkar. Bizde son günlerin manzarası da bunun açık bir delilidir.

İkinci noktadaki ayrılışa gelince, burada da değişik rejimleri ve o arada karma ekonomiyi plânlama noktasında belirleyecek olan bir kaç noktaya işaret edebiliriz. Evvelâ, tedbir ve araçların sayısı itibarile: Sovyet biçimi plânlamada araç ve tedbirlerin sayıca en geniş, batılı tip plânlamada ise en az olduğunu söylemekte hata yoktur. Ara yerdeki rejimlerde çoğunlukla karma ekonomilerde- baş vurulan tedbirlerin sayısı bu iki limit arasında değişir. Nitekim Çekoslavakya, Macaristan, Yugoslavya gibi ülkelerde plânlama araçları yatırım harcamalarından başlayıp vasıtasız ve vasıtalı vergilerin pek çoğunu, ondan başka ücret ve faiz haddi ayarlamalarını, kredi kontrolunu ve döviz tahdidleriyle beraber türlü direkt müdahaleleri kapsadığı halde, Fransa ve Hollanda'da vasıtalı vergilere kalkınma aracı olarak pek az başvurulmakta, sayılan diğer tedbirlere de pek az yer verilmektedir (*). Türkiye gibi karma ekonomi çizgisinde gelişmeğe çalışan diğer ülkeler ise kalkınma araçlarının sayısı itibarile iki mukabil uç arasında ve belki ilkinde daha yakın bir noktadadır.

Karma ekonomide plânlamayı Sovyet biçimi plânlamadan daha kuvvetli çizgilerle ayırt edecek olan farkı tedbir ve araçların sayısından ziyade cinsinde aramalıyız. Tepeden ve uzaktan görünüşü ile, Sovyet biçimi plânlamanın direkt, karma biçimde plânlamanın daha çok endirekt olduğu söylenebilir. Kalın ve kaba çizgilerle ifade etmek gerekirse: İlkinde merkezi plânlamanın miktar ve müesseseler

(*) Bu daha evvel işaret edilen farklar Tinbergen'in adı geçen kitabı sonundaki ek tablolarla açık ve mukayeseli bir şekilde izah edilmiştir.

üzerine dosdoğru tesir ve müdahalesi; ikincisinde piyasa ekonomisinin fiyat, ücret, vergi ilh. noktasında- bir sıra müşevviklerle (incentives) istenilen istikamete yöneltmesi anlamında dolaylı bir tesir şekli! Daha kısa olarak: Birinde merkezileştirilmiş bir karar alma yetkisine karşı öbüründe merkeziyetten mümkün olduğu kadar uzak tutulmuş (desantralize) karar birimleri! Ancak burada da farkları ak ve kara şeklinde lüzumundan fazla mübalâğa etmemek lâzımdır. Bizzat Sovyetler ekonomisinin fiyat ve ücret strüktüründe bir sıra yumuşatmalarla «desantralize» karar birimlerine biraz daha yaklaşma yönünde bir rota değişikliğine girdiğini biraz evvel söyledik. Onun gibi, karma tip ekonomilerde de özel ve ferdi kararların şekillenmesinde son söz -endirekt bir takım tesir ve müşevviklerle beraber- fiyat ve kâr mekanizmasına bırakılmış görünürse de, ekonominin tümünü alâkalandıran hususlarda merkezi bir yönetime daha açık bir kapı bırakıldığı görülmektedir.

Burada haklı olarak sorulacaktır: Karma ekonomide fiyat mekanizması, kaynak kullanımı ve dağıtım noktasındaki rolü ile sistemin temel özelliği olarak muhafaza edildiğine göre, onun rehberliği ile yetinmeyip merkezi bir plânlamaya geçme ihtiyacı nereden doğuyor? Daha açık olarak: Ferdi ve dağınık (desantralize) kararlardan merkezi bir karar birimine geçmeyi haklı çıkaracak haller neler olabilir? Tinbergen burada kriter olarak iki noktayı ileri sürüyor: Dışsal tesirler (external effects) ve artan verim! (*) Bu iki kriterin işlediği hal ve vak'alar, ona göre, merkezi bir karar yetkisine geçmeği haklı çıkarır. Yurdun iç ve dış güvenliği, yol bakımı, eğitim ilh. cinsinden işler ki, tesirlerini belli bir çevrede bırakmayıp ülke sathına yayıp genişletmekle dışarıdan doğru destek oldukları diğer tesislerin verimini kat kat artırmaya yardımcı olmaktadır. Enerji, ulaştırma ve bir kısım ağır endüstri de aynı niteliktedir. Bütün bunlar dün olduğu gibi bugün de devletin klâsik sayılan faaliyet dallarıdır. Bu türlü kuruluşlarda fiyat ve kâr ölçüsünü, dolayısıyla de desantralize kararları bir kenara itip onların yerine merkezi bir karar ve yönetim cihazını kurmanın lüzumu bugün hemen hiç kimse tarafından ciddi olarak münakaşa bile edilmemektedir. Bu lüzum, söylemeğe hacet yok ki, gelişmiş ekonomiler için olduğu kadar ve belki onlardan daha da fazla olarak yeni gelişen ülkeler için vârittir. Demin işaret edilen iki noktayı (dışsal tesirler ve artan verim hali), Tinbergen'in düşündüğünden belki biraz daha geniş mânada alarak, fiyat ve kâr hareketlerinden ibaret bir ölçünün (dolayısıyla «desantralize» kararların) bu tip ülkeler için yetersizliğini ve oyüzden merkezi bir karar yetkisi ile tamamlanması gerekeceğini açık delillerle isbat etmek zor olmayacaktır. Karma ekonomi düzeyinde ge-

(*) J. Tinbergen, zikredilen eser, s. 5, 92 ve devamı.

lişme çabası gösteren ülkelerde fiyat ve kâr hareketleri gerçekten ferdi kararlar için yeterli olsa bile, ekonominin tüm olarak kalkınmasında rota tayini için kusursuz âletler değildir. Durumu önce tersinden, gelişmiş bir ülke modelinden giderek daha kolay açıklayabiliriz: Gelişmiş ekonomilerde herhangi bir projenin tek bir firma hasulâtına ilâvesi ile toplam gelire (millî gelire) katkısı arasında önemli bir fark görülmeyebilir. Sebebi gayet açık: Alt yapıda sabit sermaye temeli (yol, baraj, kanal ilh.) adamakıllı genişledikten sonra, onun üzerine teker teker eklenecek yatırımların diğer projelere dışardan doğru (external olarak) destek olmaları ve toplam faydayı -firma bünyesindeki verim artışından daha fazla olarak çoğaltmaları söz konusu olmayacaktır. Projelerden her birinin firma gelirine ilâvesi ne boyda ve ne büyüklükte ise, millî gelire kattığı değer de -ne fazla, ne eksik- o kadardır denebilir. Temel yatırımların ve tamamlayıcılık sıfatını taşıyan her türlü tesislerin eksiksiz olarak hazır ve mevcut bulunduğu ülkelerde (gelişmiş ekonomilerde) fiyat ve kâr hareketleri ayrı ayrı firmalar için olduğu kadar ekonominin tümü bakımından da kendilerine düşen vazifeyi kusursuz (veya en az kusurlu) olarak yerine getiriyor demektir. Tek bir firma mamullerinin fiyatını izleyerek kârını azamileştirecek şekilde faktör seçer ve kullanırken, toplam gelire de kendi bünyesinde faktör gelirleri artışı kadar bir ilâvede bulunmuş olur. O cihetle, millî geliri yükseltmeği hedef tutan bir politika fiyat ve kâr hareketlerine bu şartlar altında sağlam ve sıhhatli bir ölçü gözüyle bakmakta haksız değildir. Yeni gelişen ülkelerde fiyat mekanizmasının kaynak dağıtımındaki bu rolü eksiksiz şekilde yerine getirdiği ve getireceği çok şüphelidir. Tek olarak bir firma, mamullerinin piyasada bulunduğu fiyata göre yeni bir yatırımı kendisince o an için câzip görmeyebilir. Ama böyle bir projenin ekonomide diğer çeşit yatırımların -bilhassa alt yapı yatırımlarının- desteği ile bir süre sonra câzip hale gelmesi pek alâ mümkündür. Misâller daha bir hayli çoğaltılabilir. Fakat sadece şu tek vaka üzerinde düşününce, ferdi kârlılık ile ekonominin tümüne ait verimlilik hesabının zaman zaman birinden kopup ayrılabilceği, ona göre de ilkinin ikinci ile tamamlayacak bir merkezî plâna ihtiyaç bileceği apaçık ortaya çıkar.

Bütün bu müşahedelerden varacağımız sonuç önemlidir: Ayrı ayrı ele alınacak projelerde tamamlayıcılık ve onun etkisi ile artan verim kriteri olarak her nerede ve ne vakit ağırlığını ortaya koyarsa, orada karar alma noktasında ademi merkezîyetten merkezîyete geçme zamanı gelmiştir denebilir.

Bu sözlerin mânası yanlış anlaşılmamak lâzımdır: Söz konusu olan, kaynakları ve yatırımları dağıtma noktasındaki rolü ile fiyat mekanizmasını ve onun gerisinde ferdi teşebbüsün dağıtık (desantralize)

karar yetkisini toptan kaldırmak değil, fakat o yoldaki kararlara arzu-
lanan yönde yardımcı olacak, hatta müşevviklerini yaratacak bir cihazı
kurılmaktan ibarettir.

Yukardanberi sayılan özellikler bir araya getirilerek, karma ekonomi düzeninde plân: a) icra organı karşısında istişari: b) ekonominin tümü ile ilgili hususlarda merkezî karar ve yönetim yetkisi ile beraber özel teşebbüs karşısında yol gösterici ve yerine göre uyarıcı ve bütün bunların neticesi olarak c) endirekt tedbir ve tavsiyelerin bütünü şeklinde özetlenebilir.

— III —

Karma ekonomide plânlamayı diğer rejimler karşısında belli başlı özellikleriyle tanıdıktan sonra, kendi bünyesinde ve ortamındaki meselelerine geçebiliriz.

Kâğıt üstündeki görünüşü bir yana, karma tip plânlamanın bugün neresindeyiz?

Türkiye'nin karma ekonomi gerçeğinde plânlama, kabul etmek lâzımdır ki, bugün çözüm yollarını henüz tam olarak bulamadığı bir takım meseleler ve zorluklarla karşı karşıyadır. Bu zorluklar, ilk bakışta zannedileceği gibi, sadece özel ve kamu sektörlerinin nisbî paylarını ayarlama güçlüğünden doğan meseleler değildir; belki onlar da dahil olarak karma tip plânlamanın bünyesiyle ilgili bir takım meselelerin ayrı ayrı halkaları durumundadır.

Plânlamanın herhangi bir ekonomide çözüm yolu bulacağı meseleleri baş tarafta üç noktaya getirip bağlamıştık: 1. **Hedef ve gaye**; 2. **Tedbir ve araçlar**; 3. **Teşkilât ve organlar**. Her plân, aslında, iktisat politikasına hedef olarak çizilecek gayelerin formüle edilmesile başlar. Bunun için de yakın ve uzak geleceğin az çok sağlam, güvenilebilir ölçülerle tahminine ihtiyaç vardır. Seçilecek âlet ve araçların bir yandan gayeye uygunluğu, öbür yandan birbirleriyle tutarlılığı ve nihayet gelişmiş güzel davranışlara açık kapı bırakmayacak bir yüzuh içinde seçilmiş olmaları önemli noktalardır. Teşkilât ve organların ahenkli bir bütün halinde koordine edilebilmiş olmaları da başarının temel şartlarından biri olarak göz önüne alınmak lâzım gelir.

Dikkat edilirse; yukarıya sıraladığımız üç noktanın karma biçim plânlama önüne bir takım mesele ve zorluklar çıkaracak nitelikte olduğu anlaşılır. Her şeyden evvel, gaye ve hedef tayininde çelişmeğe düşmek daima mümkündür. Tam istihdam seviyesinde hızlı ve devamlı bir büyüme ile fiyat istikrarı, dış ticaret dengesi, gelir adaleti ve dengeli bir bölge kalkınması ve bütün bunların demokratik bir düzen içinde temini her zaman biri öbürüne çelmeden başarılabacak gayeler olmayabi-

lır. Aynı zamanda halkın ortalama refah seviyesini yükseltmek üzere göz yumulması gerekli olan istihlâk artışını yatırımlara hız vermek noktasında tasarruf artışı ile bağdaştırmak kolay değildir. Nitekim, ziraî gelirler yükseldikçe, çiftçinin mahsul fazlasını satarak piyasanın genişlemesine yardımcı olacak yerde bizzat istihlâki tercih etmesinden doğan güçlükler yeni gelişen ülkelerin pek çoğunda bugün olağan hale gelmiş meseleler arasındadır. Yine bir gaye olarak, dış yardımları ve borçlanmaları azaltıp onların yerine iç kaynakları daha geniş ölçüde değerlendirme çareleri aranırken, halkın bunca zahmet ve külfet karşılığını yine haksız olmayan bir sabırsızlık içinde makul bir istihlâk artışı ile kısa zamanda elde etmeği arzulanması kolay bağdaşır hedefler olmaktan uzaktır. Karma biçim demokratik bir plânlamanın başarı şartı -kollektivist plânlamadan farklı olarak- halkın ve daha teknik ifadeyle desantralize karar birimlerinin plâni benimseme ve desteklemeleri, yahut hiç değilse önüne taş koymamalarıdır. Asıl gaye olarak hızlı ve dengeli kalkınmayı başarmanın bu en mühim şartı ile bir araya koymak kolay bir dâva değildir.

Âlet ve araçların bir yandan gaye, öbür yandan bizzat kendi kendileri tutarlı ve ahenkli olup olmamaları da karma biçim plânlamanın karşılaştığı çetin meseleler arasındadır. Karma ekonomide plânlamanın yine Sovyét biçimi bir plânlamadan farklı olarak ekonomik ve sosyal yapıyı fazla zorlamadan bizzat piyasa mekanizmasını istenilen yönde harekete geçirecek biçimde uyarıcı ve yol gösterici tedbirlere yöneldiğini yukarıda gördük. Âlet ve araç olarak zorlayıcı direkt tedbirleri, yahut bir kısım vergileri (meselâ haklı olarak vasıtalı vergileri) bir kenara itince, geride kalanlarla istenilen gayeye varmak zorlaşmış olabilir. Sadece tam istihdamı sağlamaya yetecek bir harcama politikası, tasarrufları artırmaya, yahut dış ticaret dengesini sağlamaya yeterli olmayabilir. Diğer yandan, yatırım kaynaklarını genişletmek, devlet harcamalarına karşılık bulmak üzere vasıtalı vergilere fazla yüklenme, yahut emisyon yoluna (cebrî tasarrufa) sapma halinde diğer gayelerin (gelir adaleti, fiyat istikrarı) zedelenmiş olacağına şüphe yoktur.

Bütün bunlar yeni gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı ortak meselelerdir ve sadece Türkiye ile ilişkisi yoktur. Memleketimizin karma ekonomi düzeninde plânlama önüne çıkan ve daha ziyade bu çevrenin ve ortamın dâvası sayılmak gereken zorluklar yukarıda belirttiğimiz noktaların üçüncüsü ile, teşkilât ve organlarla sıkı sıkıya kenetlenmiş problemlerdir. Derdin yerini teşhis, çarelerini bulmada ilk adım sayılır. Karma tip ekonomilerde plân sorumlusunun icra organı dışında bırakılmış olmasından doğabilecek meselelerin bir kısmına baş tarafta işaret etmiştik. Gövde içine yerleştirilmiş olmanın saklı ve üstü örtülü tu-

tacağı bir takım zorluklar burada süratle su yüzüne ve üstüne çıkacaklardır.

Plân ve plânlamacı karşısında iktidar çevrelerini ve daha umumi olarak halk oyu'nu şüpheye, çok kere de direnmeye götüren sebeplerin görünürde objektif olanlarını şu üç noktada özetleyebiliriz:

1) Plân ile, kamu işlerinin yürütülmesi «souplesse» tanımayan katı bir çerçeveye, ağır ve âtıl bir yönetime bırakılmıştır.

2) Plânlamacıya yol gösterecek veriler eksiktir.

3) Küçük sayı ve birimlerde hatalar birbirini götürdüğü halde merkezi ve toplu kararlarda hata telâfisi imkânsız zararlar doğurur. (*)

İleri sürülen noktalardan ilkini cevaplandırmak nisbeten kolaydır. Kalkınma plânları, aslına bakılırsa, hiç bir zaman düzeltme kabul etmeyen katı, dondurulmuş şemalar değildir. Plân, üst kademeleri aşır hükümet tarafından uygulanmaya konulduktan sonra dahi yıllık program çerçevesinde bir kısım icraat ilk tasarlanan şekilden farklı olabilir. Nitekim, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında özel sektörün beklenen bir sahaya yatırım yapmakta çekimser davranması ve o yüzden bir takım gerilemelerin ortaya çıkması halinde devletin kendi icraatını buna göre yeniden ayarlayarak boşluğu doldurması ön görülmüştür. Kalkınma plânını, Lindahl'ın tâbirile, sadece bir **aksiyon çizgisi** (line of action) değil, fakat bir **aksiyon alanı** (field of action) olarak düşünmekle gerçeğe çok daha yaklaşmış olabiliriz (**).

Diğer iki noktada ileri sürülen düşünceye geniş ölçüde hak vermemek mümkün değildir. Eksik verilere dayanarak hesaplanmış bir sermaye hasıla oranının yatırım tahminlerini ve oradan giderek kaynak hesaplarını ne derece yanılmış olacağını söylemeğe hacet yoktur.

Ancak, görünürde makul ve objektif olan bütün bu tenkitlerin altında ve arkasında politik ve yerine göre hissi bir takım sebeplerin yatmadığını kimse temin edemez. Her plân, kabul etmek lâzımdır ki, yakın veya uzak geleceğe bakan yüzüyle, idarî kararlarda tutarlılığı şart koşar. Çelişik kararlara açık kapı bırakmamak mânasında yine her plân bağlayıcıdır. Karma ekonominin vaz geçilmez ortamı olarak demokratik düzene dört elle sarıldığımız müddetçe, halk veya seçmen oyunun baskısı altında bu tutarlılığı zaman zaman zedeleyici bir takım kuvvetlerin harekete geçeceğini bilmek ve ona göre tedbirli olmak gerekir. Plân en aşağı beş ve daha uzun yıllar için kararlı bir tutumu gerektirirken, nisbeten kısa seçim dönemleri (ara seçimler de işin içine girince) iktidar çevresini acele, sabırsız ve çok defa kaprisli davranışlara itmekten

(*) Daha etraflı bilgi için **J. Jewkes: Ordeal By Planning**, London 1948 ve ayrıca **J. Tinbergen**, zikredilen eser 48.

(**) **E. Lindahl**: zikredilen eser, s. 45.

geri kalmaz. Bütün bu uyuşmazlıkta, plânın ve plânlamacının icra organını karar alma ve yürütme yetkisinde kısıtlayacağı korkusunun büyük payı vardır. Yeni gelişen ülkelerin pek çoğunda kaderini alışılmış sosyal düzenin olduğu gibi muhafazasına bağlı gören bir kısım menfaat çevreleri (başta toprak sahipleri olmak üzere) iktidar hükümetleriyle birleşince, (*) plâna ve plâncılığa karşı direnme bir kat daha sertleşmiş, apaçık bir allerji halini almış olabilir. Bizde -açık konuşmak lâzımsa- plânlamanın kuruluş itibarile bir ihtilâl sonrasına rastlaması tâlihsizlik sayılacak bir tesadüf eseridir.

Alerjinin giderilmesi yolları neler olabilir? Plâna ve plânlamaya karşı ileri sürülen tenkitler, dikkat edilmiş olacaktır ki, demokratik biçimde karma bir gelişmenin yan ve arka ürünleri (byproducts) sayabileceğimiz meselelere yöneltmiş olmaktadır. Plânlamacı ve icracı karma ekonomide olduğu üzere iki ayrı yetkinin temsilcileri sıfatile karşı karşıya konacak yerde kollektivist bir düzenle aynı gövde içinde birleştirildiği, üstelik plân kamu oyu'nun açık tartışmasından çekilip alındığı takdirde anlaşmazlık büyük kısmı ile gözden silinmiş olabilir. Ancak böyle bir düzeni politik hedef olarak benimsemek niyetinde olmadığımız göre, meselelere yine açık yoldan çözüm aramamız ve bulmamız şarttır. Bu açık yoldan çözüm, karşılıklı olarak anlaşmada, iktidar ve halk çevrelerine olduğu kadar plânlamacıların kendilerine de bir takım sorumluluklar yükler. Her şeyden evvel şurasını hatırd tutmak lâzımdır ki, plânın geniş çevrelerce hakkile anlaşılıp benimsenmesi, ilk ve temel şart olarak, muayyen bir minimum üstünde okur yazarlığı gerektirir. Minimum üstünde okur yazarlığı burada teknik mütehassısın dilini veya hiç değilse maksadını anlayacak derecede bir olgunluk (iktisadî okur yazarlık - economic literacy) mânasında aldığımızı belirtmek lâzımdır. Tinbergen'in dediği gibi, «plâna bağlanmış bir politika uygulanması, her kademedede iş adamlarının ve halkın kooperasyonunu icap ettirir. Hükümet politikasının yeter derecede anlaşılmaması en iyi politikayı dahi akamete uğratmaya kâfi gelir. En fazla gelişmiş ülkelerde bile hükümetin bilfarz «anti-cyclique» bir politikası özel yatırımcıların bir nevi grev halinde seyirci kalmaları halinde başarısızlığa uğrar». (**). Bugünün gelişmiş ekonomileri dengeli bir kalkınmada kolay kolay erişilmez görünen bir rekor tesis etmişlerse, bunu geniş halk ve iktidar çevrelerinde iktisadî okur yazarlığın bir kaç kuşak evveline göre adanmaklı ilerlemiş olmasına borçlu olduklarını söylemekte hata yoktur. (***) Böyle bir anlayışı geniş halk tabakalarında değilse bile iktidar çev-

(*) Tafsilât ve mukayese için bakınız: Paul A. Baran, On The Political Economy Of Backwardness, The Manchester School, January 1952.

(**) J. Tinbergen, zikredilen eser, s. 71.

(***) Bu hususta daha etraflı olarak, Alvin H. Hansen: The American Economy (Chapter 5: The Magna Carta of Economic Planning); New York 1950.

relerinde ve özel teşebbüste kökleşmiş görmek başarılı bir plânlama -nın en önemli şartıdır. Plânı anlama, değerlendirme ve uygulama noktasında da şu hale göre ayrı bir plânlamaya ihtiyaç beliriyor demektir. Berikinin neresine vardık sorusu yanında, bu ikincisinin neresindeyiz diye kendi kendimize sormakta fayda vardır. Alacağımız cevap her halde ferahlık verici olmayacaktır.

İktidarın ve yetkili çevrelerin bu ağır sorumluluğu karşısında plânlamacıya düşen sorumluluğu da bir kaç cümle ile belirtmeden geçmemeliyiz. Karma ekonomide plânlama mütehasşısının mevkii nedir, ne olmalıdır? Burada da meselenin başlangıcından beri tam bir vüzhla ortaya konulmadığını, hatta yanlış bazı adımlar atıldığını söylemek mecburiyetindeyiz. Plâncının mütehasşısı olarak rolü ve mevkii başka ülkelerde de enine boyuna tartışılmış bir konudur. Ve yine bir çok yerlerde plâncının belli çözüm yollarının tavsiyeçisi olmaktan başka bir sıfatla, o arada meselâ bir reform veya politika sözcüsü sıfatile bizzat sorumluluk yüklenme iddiasından doğacak meselelere yeteri kadar değinilmiştir. Varılan sonucun bizim için de geçerli olması gerekir: Plânlama mütehasşısı halk ve parlamento önünde belli bir düzenin ve programın sorumlu sözcüsü değil, mütehasşısı teknisyenidir. Tersini düşünmek plâncıya yetkisi dışında görev yüklemek olur (*) Bu cihete memleketimiz şartları altında başından beri ne derece uygun hareket edildiği düşünülmeğe değer bir noktadır. Plânlama mütehasşılarımızın zaman zaman şüphesiz kendi niyetleri dışında- ille bir reform, hatta bir rejim sözcüsü gibi görülme veya gösterilmeleri, plân ve plânlamacı karşısında alerjiyi biraz daha alevlendirmekten başka bir netice vermemiştir.

Kalkınma plânını da, fikrimizce aynı görüşe uyararak, teknik verilerin tutarlı bir bütünü olmaktan başka bir sıfat ve nitelikte görmemek lâzımdır. Yurdun temel sosyal müesseselerini yerine göre anayasanın teminatı altında görmek ve o yoldan benimsemek, yahut merkezi bir plânın bölümleri içinde aynı zamanda hükümetçe benimsenmiş bir program olarak dile getirmek mümkündür. Nitekim Hindistanın birinci beş yıllık kalkınma plânı hükümet ve iktidarcı hedef tutulan sosyalist düzene varma yolunda bir doküman olarak ortaya konulmuştur. Bizde devlet anayasa hükümleriyle esasen «sosyal devlet» niteliğini taşıdığına ve öyle olarak ilân edildiğine göre, plân veya plânlamacı dilile rejime bunun üstünde başka bir etiket koymaya hacet yoktur sanırız. Plânı hele belli bir rejimden bir başkasına geçişin dokümanı gibi ilân etmek veya muhakkak öyledir diye kuşkuya düşmek bizzat plânlamanın sürçme, yokuşa sürme ve vakit kaybı nevinden- sosyal maliyetini artıran davranışlardan başka bir şey olamaz.

(*) Bu nokta üzerine A. H. Hansen, zikredilen eser, s. 88 ve devamı.

SERMAYE PİYASASI İÇİN BİR TEKLİF

Doç. Dr. Haydar KAZGAN

Sermaye piyasasının kurulması için yapılan çalışmalarda klâsik yollardan gidilmekte ve Türkiye'nin özel şartları gözetilmemektedir. Bilindiği gibi, sermaye piyasasının kurulması ve işlemesi bir takım müesseselerin kurulmasına ve bazı yeni diyebileceğimiz mevzuata ihtiyaç göstermekte, bilhassa bu piyasanın beyin ve uzvunu teşkil edecek büyük finansman tröstlerinin, yatırım bankaları gibi müesseselerin kurulmasını ve işletilmesini gerektirmektedir. Batı'da tedricen ve ihtiyaçların bir gereği olarak ortaya çıkan bu kuruluşları Türkiye'de devlet ve iş muhitlerinin müşterek çalışmaları ile ani diyebileceğimiz şekilde kurmak pek kolay değildir. Zira, bugün Türkiye'de bu müesseseleri sevk ve idare edecek eleman yoktur. Bunların yetişmeleri için daha çok zamana ihtiyaç vardır. Oysa ki, mevcut banka sisteminden faydalanarak bir sermaye piyasası kurulması Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu gerçeklere birçok bakımdan da elverişli görülmektedir.

Klâsik yoldan sermaye piyasasının kurulması, tasarruf sahiplerinin bu piyasaya olan güveninin veri kabul edilmesini gerektirir. Oysa ki, bugün bazı kötü tecrübeler yüzünden geniş halk kitlesi için büyük sermaye şirketlerine hisse senedi satın almak yolile iştirâk pek güven vermemektedir. Buna mukabil banka sistemine bir güven mevcuttur. Bu itibarla klâsik yoldan saparak Türkiye'ye has bir yola girmek bu bakımdan da zaruridir.

Bu yol ne olabilir?

İlk yapılması gereken şey vadeli mevduatı teşviiktir. Bunun için para kıymetinde husule gelecek düşmenin mevduat sahibine vereceği zararın telâfisini garanti, ikincisi ise vadeli mevduatla vadesiz mevduat arasındaki faiz farkının vadeli mevduat lehine daha da arttırılmasıdır. Veya faiz aynı kalmak şartile ikramiyelerin vadeli mevduat için bugünküne göre daha da fazla üstünlük taşımasını sağlamak yerinde olur.

Yalnız bu ikramiyelerin, şimdi olduğu gibi, mesken, para gibi kıymetler yerine Bankalar tarafından kurulacak sermaye şirketlerinin hisse senedi olması tercih edilmek gerekir.

Bu şekilde uzun vadeli mevduat cazip hale getirilip her türlü mevduata verilen ikramiyeler kurulacak olan sınaî anonim şirketlerin hisse senetlerine inhisar ettirilince, sınaî yatırımlar için banka sistemi hazır hale getirilmiş olacaktır.

Finansman şekli böylece ortaya konduktan sonra hangi bankaların öncelikle hangi tip ve sahada çalışacak olan anonim şirketleri kuracaklarını tayin etmek gerekmektedir.

Devlet sermayesi ile kurulmuş veya özel kanunlarla kurulduğu bilinen bankaların daha ziyade enfastrüktür görevini yerine getirecek veya özellikle üretim malları sanayiinde çalışacak işletmeleri kurmaları istenecektir. Gerçekte bu işletmelerin belki birçokları kendisini finanse edecek olan uzun vadeli mevduatın maliyetinin altında bir kârlılık arzedecektir. Şöyle ki, hasılât-maliyet arasındaki fark, bu maliyete finansman maliyetini katmadığımızda dahi, finansman maliyetini karşılayacak bir seviyede olmayabilir. Fakat bu zararlara rağmen «sosyal fayda» yani millî geliri artırma gücü bakımından üstünlük arzeden bu firmaların zararları banka sistemi içinde kurulacak ve aşağıda açıklamasını yapacağımız bir fon tarafından karşılanacaktır.

Enfastrüktür ve sosyal fayda değeri yüksek olmakla beraber firma seviyesinde zarar eden işletmelerde, Türk ekonomisi hızlı ve dengeli bir kalkınmadan vazgeçemeyeceğine göre, bu zararları telâfi yollarını da yine aynı sistem içinde karşılamak yoluna gidilmelidir. Nitekim devlet bankaları birleşerek bir veya daha fazla yatırım bankası kurmak suretile bu işi kendi bünyelerinde halledebilirler. Şöyle ki, bu yatırım bankası bünyesinde işletme seviyesinde zarar kaydedecek firmalar yanında büyük kârlar sağlayacak olanlar da kurulur ve netice yatırım bankası devamlı şekilde kâr sağlayabilen veya başka bir deyişle, kendisine yatırılmış olan sermayenin maliyetini karşılayabilen bir müessesese haline getirilebilir. Bu yapılamazsa bile böyle bir yatırım bankasının zararlarının devlet bütçesinden karşılanması mümkündür. Bu sistem işletildiğinde devlet elile kurulacak ve daha ziyade enfastrüktür veya ana sanayi kollarının kuruluş ve yönetimini bu banka ve onun kurduğu işletmelere devretmek mümkün olacaktır.

Özel sermaye ile kurulmuş bankalar da aynı şekilde hareket edebilirler. Yalnız bunların kuracakları işletmelerin tıpkı devlet sektörü yatırım bankası veya bankalarında olduğu gibi plânlı kalkınma hedefle-

rine uygun olması istenebilir. Bu şekilde özel sermayenin büyük işletmeler halinde teşkilatlanması mümkün olacaktır.

Her iki tip yatırım bankasının da özelliği kuruluş seneleri ve bu seneleri takip eden birkaç sene süresince kurucu bankaların vadeli mevduatı ile finanse edilmeleridir. Zamanla hisse senedi ve borç senetlerine karşı halkın itimadı çeşitli yollarla sağladıktan sonra bu bankalar ilk önce yatırım bankasının hisse ve borç senetlerini halka devretmek yoluna gideceklerdir. Daha sonra bu bankaların kurucu ve sermayecisi oldukları anonim şirketlerin hisse ve borç senetlerini halka açmak yoluna gidilebilir. Bu suretle de klâsik anlamdaki sermaye piyasası kurulmuş sayılabilir.

İlk zamanlar banka sistemine çok bağlı kalacak ve bu şekilde kurulacak bir sermaye piyasası, bahkacılığımızı da bugünkü tenkitlerden kurtaracaktır, denebilir. Nitekim, bugün bankacılığımıza yöneltilen en büyük tenkit, 10 milyar mevduatın büyük bir kısmının yatırım olarak değerlendirilmemekte olmasıdır (*). Meselâ, Türkiye'de bugün 500 milyon liralık iç finansman ihtiyacında olan Petrol-Kimya sanayinin bu ihtiyacı herhangi bir kaynaktan temin edilemediği için, kuruluş faaliyetleri aksamaktadır. Oysa ki Memlekette bugün bu kuruluşu gerçekleştirecek finansman imkânları vardır ve fakat mevcut kaynağı bu yatırıma yöneltecek olan sistem aksamaktadır. İşte bu sebeple bugün, dendiğine göre sermaye piyasasının karşısında görülen bankalarımıza, sermaye piyasasının bizzat kuruluşu ve işletilmesi görevi yüklendiğinde herhalde tutumları değişecektir. Kaldı ki, bugün Memleketimizde sermaye piyasasını kuracak ve işletecek müessese ve elemanı da belki ancak banka sistemi içinde bulmak kabildir.

*) BANKA Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 9, Sayfa: 27 deki yazımızda bu hususta daha etraflı zaiyat mevcuttur.

BİRİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLÂNININ DEĞERLENDİRİLMESİ (*)

Yazan: Nejat ÖLÇEN
(Devlet Plânlama Teşkilâtı
Tetkik ve Tahlil Şb. si Müdürü)

Bu incelemede Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında iktisadi hedefler ile uygulama sonuçları birbiri ile mukayese edilmiş ve bilhassa kamu sektörü yatırımlarının (Public Investment) gecikme nedenleri tetkik edilmiştir.

Plân Hedefleri ve Gerçekleşme Durumu

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında $g = \% 7$ 'lik bir kalkınma hızı ön görülmüş ve bu hedefi sağlamak üzere GNP'nin $\% 18$ 'nin brüt yatırım olarak tahsis edilmesi plân stratejisinin esası olarak kabul edilmiştir. Bu iki rakamın münasebetinden Kalkınma Plânında sermaye hasıla oranının $k = 2,57$ olarak tesbit edildiğini görüyoruz. Bundan başka, Tablo 1'de de detayı verildiği gibi, tarım sektöründe $\% 4,7$, madencilikte $\% 8,7$, imalât sanayiinde $\% 11,5$, enerjide $\% 12,8$, ulaşırmada $\% 9,6$ gelişme hızları hedef olarak tesbit edilmiştir. Böylece plân döneminin başlangıcında 1962 yılında GNP içinde payı $\% 43,8$ olan tarım sektörü 1967 yılında $\% 38,3$ e azalacak, 1962 yılında $\% 12,8$ olan imalât sanayiinin payı 1967 yılında artarak $\% 16,7$ 'ye ulaşacaktır.

Bu hedeflerin gerçekleşmesi için yapılan hesaplar Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında 5 yıllık dönem içinde dış finansman ihtiyacının 11,3 milyar lira, yılda ortalama 2,2 milyar lira olduğunu göstermiştir. Bu değerler dış açığın GNP'ye oranının 1962 de $\% 4,3$, 1967 de $\% 2,8$ olacağını ifade etmektedir.

Balance of trade 1963 yılında -219 milyon, 1967 yılında -247 milyon dolar olarak tesbit olunmuştur. Bu arada Turizm gelirlerinin de 1963 yılında 13 milyon dolardan, 1967 yılında 48 milyon dolara artacağı, dış borç ödemesinin -148 milyon dolardan -75 milyon dolara azalacağı tahmin edilmiştir.

(*) «Türkiyede İktisadi Plânlama Semineri»nde 22/Kasım/1966 tarihinde verilen tebliğdir.

Yukarıda çok kısa olarak özetlenen iktisadi kalkınma vetiresinde, fiyatların yılda % 5 oranından fazla artmaması da öngörülmüştür.

Tablo 1: Birinci Beş Yıllık Plânda Sektörde Üretim Hedefleri ve Gelişme Hızları (1961 Fiyatlarıyla) (Milyon TL.)

Sektörler	1962	1963	1967	Yıllık Gelişme %
Tarım	34.690,0	36.470,0	43.560,0	4,7
Madencilik	2.341,4	2.583,4	3.577,4	8,7
İmalât	18.203,5	20.867,1	31.462,1	11,5
Enerji	648,0	729,1	1.187,1	12,8
Ulaştırma	3.378,3	3.744,9	5.340,2	9,6
Toplam	59.261,1	64.375,0	85.127,0	7,5
GNP				7,0

Yıllar itibariyle Gayri Safi Milli Hasılının ana sektörler itibariyle program ile gerçekleşme durumları Tablo 2 de gösterilmiştir. Genel olarak üretim değerleri plân hedeflerine nazaran geri kalmaktadır. Özellikle tarım sektöründe geri kalış daha fazladır. Zira tarım sektöründeki gelişme, Türkiye'de iklim şartlarına büyük ölçüde bağlı bulunmaktadır.

Tablo 2: Gayri Safi Milli Hasıla ve Ana Sektörlerde Program ve Gerçekleşme Durumu (1961 Fiyatlarıyla) (Milyon TL.)

Sektörler	1 9 6 3				1 9 6 4			
	Program	% Gerçekleşme	%	Program	% Gerçekleşme	%	Program	% Gerçekleşme
Tarım	19 043,4	4,2	19 664,8	7,6	20 469,9	4,2	19 546,8	0,6
Sanayi	8 768,7	12,2	8 440,4	8,0	9 470,1	13,2	19 166,3	8,6
İnşaat	2 733,8	10,0	2 636,9	6,1	2 906,1	10,0	2 850,5	8,1
Ulaştırma	3 362,5	10,5	3 298,6	8,4	3 645,0	10,5	3 506,4	6,3
GSMH	55 739,2	7,0	56 082,8	7,7	60 008,6	7,0	58 666,0	4,6
	1 9 6 5							
	Program	% Gerçekleşme	%	Program	% Gerçekleşme	%		
Tarım	20 367,8	4,2	18 999,5	2,8				
Sanayi	10 284,6	12,2	9 982,1	8,9				
İnşaat	3 155,6	10,0	3 092,8	8,5				
Ulaştırma	3 874,6	10,5	3 751,8	8,1				
GSMH	62 772,6	7,0	61 551,0	4,9				

1961-1965 yıllarındaki GNP ile brüt toplam yatırım seviyelerine göre hesaplanan ortalama tasarruf eğilimleri ise uygulamada aşağıdaki değerleri almıştır.

Yıllar	Cari Fiyatlarla GNP (Milyon TL.)	Cari Fiyatlarla Brüt Toplam Yatırım (Milyon TL.)	Ortalama Tasarruf Eğilimi
1961	49.081	7.368	0,15
1962	55.248	7.470	0,135
1963	63.253	10.142	0,160
1964	67.691	10.488	0,155
1965	73.165	11.578	0,158
Ortalama			0,155

Görülüyorki plânda ortalama 0,18 olarak öngörülen tasarruf eğilimi uygulamada 0,155 olarak gerçekleşmiştir.

Fiyat hareketlerini inceliyecek olursak, genel fiyat seviyesindeki değişiklik 1965 yılında plân döneminin diğer yıllarına nazaran daha yüksek olmuştur. Sanayi ham maddeleri ve yarı mamuller fiyat endeksi ile gıda maddeleri ve yemler fiyat endeksi toptan eşya fiyatları endeksi ile mukayeseli olarak Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3: Fiyat Endeksleri 1953 - 100

Yıllar	Sanayi Ham Madde ve Yarı Mamuler	Gıda Maddeleri ve Yemler	Toptan Eşya
1960	296	324	271
1961	246	239	261
1962	260	260	261
1963	271	271	271
1964	269	266	276
1965	293	291,6	296

Sanayi ham maddeleri ve yarı mamuller fiyat endeksi 1965 yılında 1964 yılına nazaran % 8,8 oranında, gıda maddeleri ve yemler fiyat endeksi % 9,6 oranında toptan eşya fiyat endeksi ise % 7,3 oranında artış göstermiştir.

İthalât, ihracat seviyeleri ile Balance of Trade programlara göre Tablo 4'de belirtildiği şekilde gerçekleşmiştir.

Tablo 4: İthalât, İhracat ve Balance of Trade (Milyon Dolar)

	1962		1963		1964		1965	
	Program	Gerçek.	Program	Gerçek.	Program	Gerçek.	Program	Gerçek.
İhracat	325,0	381,2	348	269,0	375,0	411,0	410,0	463,0
İthalât	560,0	622,2	567	632,0	640,0	537,0	665,0	572,0
Balance of Trade	-235,0	-241,0	-219	-363,0	-265,0	-126,0	-255,0	-108,3

Balance of Trade'in 1962 yılında -245 milyon dolardan 1965 de -108'3 milyon dolar'a kadar azaldığını görüyoruz. Bu azalışta ihracatın tahminden fazla, ithalâtın da az oluşu rol oynamıştır. İhracatın mallar itibariyle kompozisyonu milyon dolar olarak aşağıdaki gibidir.

	1962	1963	1964	1965
Tarım Ürünleri	296,1	284,2	350,4	—
Madencilik ve Taş				
Ocakları	16,6	10,6	20,0	—
Sanayi Ürünleri	68,5	73,3	93,3	—
	381,2	368,1	410,8	467,3

İhracatın % 80-75'ni tarım ürünleri teşkil etmekte, tarım ürünleri ihracatında devamlı artış tendensi müşahede edilmektedir.

Dışarıya giden işçilerin gelirleri 1962 yılından itibaren sür'atle artmaya başlamıştır. Dışarıda mevcut işçiler ile yurda transfer ettikleri tasarrufları aşağıdaki gibidir.

	İşçi Sayısı	Transferler (1000 Dolar)
1961	1 446	—
1962	11 185	—
1963	30 828	—
1964	66 176	8 114
1965	55 682	69 789

Dışarıya giden işçi gelirleri plân tahminlerini aşmıştır.

Yatırımların İzlenmesi :

Kamu Yatırımları.

Devlet Plânlama Teşkilâtı kurulurken, 1961 yılında, kamu sektöründe 10 milyar 528 milyon liralık yatırım projesi mevcut idi. Bunun 2 milyar 765 milyon liralık kısmı harcanmış bulunuyordu. Bugün, 1966 yılı programında, toplam maliyeti 25 milyar 358 milyon lira olan kamu yatırım projesi mevcuttur. 1966 Yılı Programında bu projeler için öngörülen yatırım harcaması 7 milyar 516 milyon liradır. Görülüyorki kamu yatırım projelerine yılda ortalama maliyetinin % 30'u oranında harcama yapılacağı var sayılmaktadır. Diğer bir anlamda, kamu yatırım projelerinin ortalama gestation periot'unun 3 1/2 yıl olduğu söylenebilir.

Programa giren harcamaların tümünün gerçek anlamda yatırım harcaması olduğunu kabul etmek mümkün değildir. Programa giren harcamaların bir kısmı, bütçe ile idantik olmak üzere, yatırım dışı cari harcamalardır. Personel giderleri, küçük onarımlar, taşıt alımı vs. gibi. Bu türden olan harcamalar 25 milyar 358 milyon liralık toplam maliyet içinde % 10,5 bir pay taşır. 1966 yılı programında ise bu oran % 17,5 dir.

Kamu sektörünün elinde bugün 4082 adet proje mevcuttur. Plân başlangıcında bu miktar 1015 idi.

Çok sayıda büyüklü küçüklü yatırım projesi mevcut olduğundan, uygulamada bunların hepsinin izlenmesi güç ve zaman alıcıdır. Bundan ötürü, etkili bir izleme için yalnız 5 milyon liradan büyük olanlarının durumları detaylı olarak incelenmektedir. Beheri 5 milyon liradan büyük kamu yatırım projelerinin, büyüklükleri itibariyle dağılımı Tablo 5'deki gibidir.

Tablo 5: 5 Milyon Liradan Büyük Kamu Yatırım Projelerinin Büyüklük İtibariyle Dağılımı

	1964 Programı				Proje	1965 Programı			
	Proje Sayısı	Maliyet		1000 TL		Sayısı	Maliyet		1000 TL.
	Toplam	Döviz Gerek-tiren	Toplam	Döviz İhtiyacı	Toplam	Döviz Gerek-tiren	Toplam	Döviz İhtiyacı	
5-15 Mil. TL.	286	77	3.109	373	299	62	2.652	238	
15-25 Mil. TL.	72	36	1.377	285	56	25	1.187	227	
25-50 Mil. TL.	41	24	1.735	281	54	17	1.811	262	
50-100 Mil. TL.	22	15	1.470	447	21	11	1.365	378	
100 Mil. TL. dan	37	32	10.338	3.668	38	28	12.096	3.585	
Büyük									
T O P L A M	456	183	18.029	5.054	468	143	19.113	4.690	

Tablonun incelenmesinden bazı önemli sonuçlar elde etmek mümkündür. Bu sonuçları şöyle özetleyebiliriz:

a. 50 milyon liradan büyük projelerde döviz ihtiyacı sür'atle artmaktadır. Yahut diğer bir deyimle, büyük projelerin döviz ihtiyaç oranı (proje maliyetine oranla) küçük projelerin döviz ihtiyacı oranından daha büyüktür. Örneğin 1965 yılı için, 15-25 milyon lira arası yahut 25-50 milyon lira arasındaki büyüklükte olan yatırım projelerinde döviz ihtiyacı maliyetin ortalama % 15 i olduğu halde, 50 - 100 milyon lira arası veya daha büyük maliyetli projelerde bu oran % 30 kadardır.

b. Projenin maliyeti yükseldikçe, döviz ihtiyacını gerektiren proje sayısı da artmaktadır:

Kamu yatırımlarının bütçe durumuna göre dağılımı ile her bütçe grubundaki kuruluşların ortalama yatırım gerçekleştirme oranları Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6: Kuruluşlara Göre Yatırımların Dağılımı ve Yatırım Gerçekleşme Oranları (r)

Kuruluş Grupları	1963		1964		1965	
	Yatırım Dağıl.	Gerçekleşme	Yatırım Dağıl.	Gerçekleşme	Yatırım Dağıl.	Gerçekleşme
Genel Büt. Kuru.	% 32,2	r = 0,87	% 26,6	r = 0,86	% 23,3	r = 0,82
Katma Büt. Kuru.	25,6	1,02	23,0	0,84	30,5	0,79
Döner Ser. Kuru.	5,1	0,91	3,9	0,86	3,8	0,85
İkti. Dev. Teş.	37,1	0,87	46,5	0,67	42,3	0,73
T O P L A M	100	0,91	100	0,78	100	0,77

Program döneminde harcama kararı alınan yatırımların, genel bütçe kuruluşlarına ayrılan payı 1963'de % 32,2 den 1965 de % 23,3 e azalmış, buna karşılık İktisadi Devlet Teşekküllerinde % 37 den % 42 ye yükselmiştir. İktisadi Devlet Teşekkülleri, çoğunlukla sanayi projeleri uygulamaktadır. Buna göre Tablo 6'dan iki önemli sonuç elde edilir.

1. Sanayi yatırımlarının payı artmaktadır.
2. Sanayi yatırımları geç ve güç gerçekleşen projeler olduklarından yatırım performansı daha azdır.

Kamu yatırımlarının sektörler itibariyle dağılımı ve her sektördeki yatırım performansı Tablo 7'de gösterilmiştir. Kamu yatırımlarının 1965 yılında % 21 inin birinci sektöre, % 37 sinin ikinci sektöre, % 42 sinin üçüncü sektöre tahsis edildiğini görüyoruz. Yatırım performansının en düşük değeri, tablo 7'den de görüleceği üzere imalat sektöründedir: r = 0,55. İmalât sektöründe programlanan yatırımların, dönem içinde ancak % 55 inin harcanabilmesi, hızlı kalkınmayı güçleştiren sebeplerden biridir. En yüksek yatırım gerçekleştirilmesi tarım ve madencilik sektörlerindedir.

Tablo 7: Sektörler İtibariyle Kamu Yatırımlarının Dağılımı ve Gerçekleşme Durumları

Sektörler	1963		1964		1965	
	Programla Yatırım		Program Yatırım		Program Yatırım	
	5231 Mil. TL.		6401 Mil. TL.		7020 Mil. TL.	
	Yatırım Dağılım.	Yatırım Gerçek. Oranı	Yatırım Dağılım.	Yatırım Gerçek. Oranı	Yatırım Dağılım.	Yatırım Gerçek. Oranı
Tarım	% 15,9	r = 0,90	% 18,4	r = 0,85	% 21,0	r = 0,80
Madencilik	6,8	0,88	7,9	0,67	8,6	0,94
İmalât	13,5	0,87	16,7	0,60	16,5	0,55
Enerji	8,4	0,91	11,8	0,76	12,4	0,76
Ulaştırma	23,6	0,95	20,0	0,75	19,0	0,78
Turizm	1,0	0,98	1,9	0,78	2,0	0,69
Konut	4,2	0,80	2,8	0,65	1,9	0,64
Sağlık	2,8	0,76	3,1	0,87	3,4	0,82
Eğitim	12,0	0,86	12,4	0,95	10,8	0,87
Diğer Hizmet.	11,4	1,00	5,0	0,99	4,7	0,97
T O P L A M	100	0,91	100	0,78	100	0,80

Prodüktif olmayan sektörlerin plân hedeflerini aştığını, buna mukabil prodüktif sektörlerin plân hedeflerine nazaran geri kaldığını görüyoruz. Meselâ prodüktif sektörlerdeki gelişme hızı % 6,9 olarak öngörüldüğü halde, 1964 yılında gelişme hızı % 2,87, 1965 de % 2,16 ya kadar azalmıştır. Prodüktif olmayan sektörde (Hizmetler Sektörü) ön görülen % 7,2 gelişme hızı ise gerçekleşmiştir. Şekil 1 de her iki sektörün hedeflere nazaran nasıl bir durumda bulunduğunu görüyoruz.

Kamu Yatırımlarında Geri Kalışın Nedenleri

1. Üç yıllık plân uygulanmasından edinilen tecrübelerle göre uygulamada, yatırımcı kuruluşları yöneten kadronun hızlı ve isabetli karar almadaki tereddüt ve gecikmelerini yatırımların geri kalış nedenleri arasında ve en başta saymalıyız. Özellikle Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânının uygulanmasında geçen bir yıl içinde, ilk önce bu problem nazarı dikkati çekmiş, sanayi projelerini uygulayan İktisadî Devlet Teşekküllerinin yöneticilerini karar almada serbest bırakmak üzere bağlı oldukları bakanlıkların tasvibine ihtiyaç olmadan fiyat uygulaması, proje tanzimi yatırım teklifi ve firma tercihi gibi hususlarda karar alma yetkisini sağlayan özel bir kanun yayınlamıştır. 440 sayılı bu kanuna rağmen, çoğunlukla yöneticiler kendi başlarına karar alma inisiyatiflerini kullanmamışlar, sık sık ve önemsiz konularda bile ilgili bakanlıkların yazılı olurlarını almayı tercih etmişlerdir. Muhtemel her türlü sorum-

luluğa karşı, bir nevi sigorta poliçesi olan bu yazılı olur kâğıtları, karar almada önemli zaman kayıplarına sebep olmaktadır.

İktisadî Devlet Teşekküllerinin elinde bugün 11 milyar 811 milyon lira tutarında 1035 proje mevcut bulunmaktadır. Halen bütün kamu kuruluşlarının elinde 22 milyar 671 milyon lira tutarında 4082 projenin mevcut bulunduğu düşünülecek olursa, İktisadî Devlet Teşekküllerinin ortalama proje büyüklüğünün 11,4 milyon lira olduğu görülür. Bu değer genel ve katma bütçeli dairelerde 3,15 milyon liradır. Şu halde İktisadî Devlet Teşekkülleri, diğer idarelere nazaran 3,5 misli daha büyük projelerle meşgul olmakta, dolayısıyla karar almadaki gecikmeler yatırım performansını etkilemektedir.

2. Yatırımların gecikmesinde yer alan ikinci neden ise, yeter sayıda hazır ve çok alternatifli yatırım projeleri mevcut olarak plânlı dönemin başlayamamasıdır. Bugün uygulanmasına çalışılan büyük sanayi projeleri plânlı döneme girilirken 1962 yılında henüz fikir halinde dahi mevcut değil idi ve fizibilite raporlarının tanzimi konuları tartışılıyordu. Bir yandan plânın uygulanması ve diğer yandan aynı esnada proje hazırlığı çalışmalarının yapılması, şüphesiz güç bir iş olmuştur.

3. Plânlı dönemden önce yalnızca üretim yahut işletmecilik faaliyetleri gören ve büyük projeleri uygulama tecrübesi geçirmemiş olan bazı kuruluşlar, plânlı dönemde aynı zamanda yatırımcı olmak zorunluluğunda kalmıştır. SEKA ve PTT bir misâl olarak belirtilebilir. Bu kuruluşlar her biri 300 milyon ve daha büyük yatırım projelerini hazırlamak, uygulamak görevi ile karşı karşıya gelmiştir. Bu görevin gerektirdiği organizasyonu kurmakta zaman kaybı olmuştur.

4. Plânlı dönemle birlikte dış kredi sağlanması ile ilgili meseleler ortaya çıkmış, birçok kuruluşların iç ve dış finansman sağlamak için ne zaman, nereye, nasıl müracaat edeceklerini bilmedikleri görülmüştür. İnceleme esnasında, dış kredi müesseselerinin de, müracaatların nasıl hangi belgeleri haiz olarak ne şartlar altında yapılacağını belirten formları Türkiye'ye tevdi etmemiş oldukları görülmüştür. Plânlı dönemi takip eden yıllarda, dış kredi sağlanması bir sistem içine alınmaya çalışılmıştır. Ancak bugün de dış kredi temininde, birçok güçlükler mevcuttur. Bunlar yatırımların gecikmesine sebep olmaktadır. En önemlisi, dış krediyi vermeyi kabul eden konsorsiyum devletlerinin bahis konusu olan yatırım projesinin uygulanmasını kendi firmalarına tevdi edilmesini istemeleridir.

5. İnşaat sektöründe büyük sanayi projelerinin uygulamasını yapacak tam teşekküllü yerli firmaların Türkiye'de ihtiyacı karşılayacak sayıda olduğu da söylenemez. Ayrıca inşaat sektöründe bazı kronik meseleler de mevcuttur. Bunların başında inşaat firmalarının, sahip oldukları makine ve teçhizat karşılığı orta ve uzun vadeli kredi almalarını

temin eden mevzuatın mevcut olmayışı gelir. Bu firmalar ya ticarî itibarları karşılığı kredi alabilmekte yahut gayri menkul ibraz etmeleri gerekmektedir. Bundan ötürü, inşaat sektöründeki gelirlerin büyük payının arsa, konut, işhanı gibi yapılara, prodüktif olmayan sahalara kaydığı görülür. Yatırım gecikmesi yani gestation period'un nisbeten uzun olmasına sebep olan amillerden bir tanesi de, inşaat sektörüne uygulanan 2490 sayılı kanunun bazı maddelerinin ihtiva ettiği sakıncalardır. «Devlet arttırma, eksiltme ve ihale kanunu» na göre devlet ihaleye çıkardığı inşaatlarını, talipler arasında en düşük fiyat veren firmaya tevdi etmek zorunluluğundadır. Hatta bir ikinci firmanın en düşük teklif sahibine nazaran müteakiben % 15 tenzilât yapması ile inşaat işini üzerine alması da mümkündür. Bu durumda en ucuz teklif sahibi, inşaat esnasındaki zararlarını ya hukukî anlaşmazlık çıkararak tazminat almak suretiyle gidermiye çalışmakta, yahut işi uzun zamanda yapmak mecburiyetinde kalmaktadır. Plânlı döneme geçmeden önce 2490 sayılı kanunun değiştirilmesi, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında bir tedbir maddesi olarak ön görülmüş, fakat bugüne kadarki uygulamada, Maliye Bakanlığının etkisi ile değiştirilmesi mümkün olmamıştır.

6. Yıllık programlar az veya çok iç finansman açığı ile tanzim edilmektedir. Kıt kaynaklardan en önemlisi, uygulama esnasında nakit darlığı olarak kendini göstermektedir.

7. İleride belirteceğimiz gibi malî yıl ile program yılının aynı olmaması, arada 3 ay gibi bir zaman farkının bulunmasını da gecikme nedenleri arasında saymamız gerekir. Yıllık program Ocak ayında yürürlüğe girmekte genel ve katma bütçeli kuruluşlar yeni ele alınan projelere ödeme yapabilmek için Mart ayında başlayan malî yılın bütçesinin parlamentoda tasdikini beklemektedir.

8. Nihayet yatırımların bitiş programlarının realist olarak tanzim edilmemeleri de düşünülebilir. 3 yılda biteceği varsayımı, gerçek olmayabilir, 4 veya 5 yıl belki daha realist bir tahmin olabilir. Fakat genel olarak yatırımcı kuruluşların yöneticileri, inşaat bitişlerini nedense mümkün olduğu kadar kısa tutmak temayülündedirler.

Mamafih yıllık programlar hazırlanırken, Devlet Plânlama Teşkilâtında uzmanlar arasında daima bir mesele, tartışma konusu olmaktadır. Bu da, yatırımcı kuruluşlara, gerçekleyebilecekleri seviyede yatırım hacmini hedef olarak vermek yahut hedef olarak verilen yatırım hacmini gerçekleştirmeleri için yatırımcı kuruluşları zorlamak. Bu konu bilhassa, bir kuruluşu 100 para birimlik bir yatırım seviyesi hedef olarak öngördüğü zaman, bunun gerçekleşmemesi ve meselâ 80 para birimi kadar gerçekleşmesi halinde, müteakip yılın programında o yatırımcı kuruluşu yatırım hedefi 80 para birimi mi yahut gecikmeyi telâfi etmek üzere 120 para birimi mi yatırım hedefi verilmelidir? Ke-

sin bir cevap bulmak şüphesiz güçtür. Fakat herhalde, yatırımcı kuruluşları (genel olarak tüm ekonomiyi) yapabileceğinden biraz daha fazlasını yapmaya (üretmeye) zorlayacak tedbirleri almak isabetli olsa gerek.

Teknoloji İthalinin Maliyeti

Türkiye’de modern teknolojinin uygulanması ile ortaya çıkan istihdam problemine, konumuz dışında olduğu için, burada değinmeyeceğiz. Fakat Batı’dan ithal edilen modern teknolojinin ekonomiye maliyetinin de çok yüksek olduğunu belirtmek istiyoruz. Genel olarak bir sınai tesisin dış ülkelerden ithal edilen makine, teçhizat, teknik hizmet karşılığı döviz seviyesi ile projenin maliyeti arasında belirli bir orantı mevcut olması gerekir. Bu orantı projenin mahiyetine ve ait olduğu sektöre göre değişmekle beraber, aynı sektörde bu orantının farklı değişmemesi mantıktır. Yani projenin döviz ihtiyacını maliyetine böldüğümüz zaman elde edeceğimiz döviz ihtiyacı oranı, ayrıca tekrar maliyetin bir fonksiyonu olarak artmamalıdır. Yahut maliyetin bir fonksiyonu olarak artsa bile, bu artışta şekil 2’de belirtildiği gibi bir hızlanma olmamalıdır. Türkiye’de yabancı teknolojiye ihtiyaç gösteren bilhassa büyük projelerde maliyetin ortalama 70 - 80 milyon lirayı geçmesi ile, döviz ihtiyaç oranının sür’atle arttığını görüyoruz. Döviz ihtiyacının bu ani büyümesi, Türkiye’nin dışardan ithal ettiği makine ve teçhizatın bedelinin içine, Batı’nın pahalı olarak kendi zekâ veya buluş kabiliyetini ithâl etmesinden ileri gelmektedir. Lisans, know how dışında modern teknoloji için ödenen ücretler bu itibarla çok fazladır.

Bu durum, Türkiye’nin plâna aldığı büyük yatırım projelerinde bilhassa kendini hissettirmektedir. Bir misâl olmak üzere Tekstil-Gıda-İçki-Tütün Sektörü gösterilebilir. Aynı durumu Kâğıt-Basım Sektöründe de görüyoruz. Şayet İktisadî Devlet Teşekküllerinin elinde bulunan bütün projelerin (1035 projenin) durumunu incelersek, sektörlerin iki grup eğri meydana getirdiğini görüyoruz. I’nci grup eğride döviz ihtiyaç oranı madencilikte en az olup, Metal Metallurji ve Makina İmâl Sanayiinde doğru sür’atle artmaktadır. II’nci grup eğri Gıda, Tekstil, Kâğıt, Petrol, ve Kimya sektörlerinin grubudur. En fazla döviz ihtiyacı oranı kimya-petrol sanayiine doğru artmaktadır.

Tabii bu bağıntılarda, normal durum, döviz ihtiyaç oranının, belli bir yüzdeden geçen düşey bir doğru teşkil etmesidir. Bunu sağlamak için Türkiye’nin Batı alemi ile kredi anlaşmaları yaparken pazarlık gücüne sahip olması icap eder. Genellikle ödemeler dengesi kronik olarak açık veren iktisaden az gelişmiş memleketler, temin ettikleri kredilerin önemli bir kısmını dış borçların biriken faiz ve taksitlerini ödemekte kullanmaktadır. Bundan dolayı borç bulmaya zorunlu olan ülkelerin pazarlık güçleri azalmaktadır. Türkiye’de bu durumdadır. Meselâ Türki-

ye'nin ödemeler dengesi açığı 1963 yılında 280 milyon \$ olduğu halde, daha önceden aldığı dış borçların 1963'e intikal eden taksit ve biriken faizleri 114 milyon \$ dır. Görülüyorki dış finansman ihtiyacının % 65'i borçların geri ödenmesine tahsis olunmaktadır.

Büyük Sanayi Projelerinin Dış Kredi Uygulaması

Aşağıda toplam maliyeti 2 milyar lira olan 12 adet büyük sanayi projesinin döviz ihtiyacı ve bunun 1965 yılındaki uygulama durumu gösterilmiştir.

12 adet büyük sanayi projesinin dış para ihtiyacı 1 milyar 169 milyon lira civarındadır. Maliyetin % 55'ine tekâbül eder. 1964 yılında programa giren bu projelerin iki yıl zarfında temin edilebilen döviz tutarı ancak 236 milyon lira olup, gerçekleşme yılda % 10'dur. Döviz temininde karşılaşılan güçlükler, bu projelerin gecikmesine belli ölçüde sebep olmuştur diyebiliriz.

Tablo 8: Büyük Sanayi Projelerinde 1965 Ödeme Durumu (Milyon TL.)

Büyük Sanayi Projeleri	Program		Uygulama	
	Dış Para	İç-Dış Para	Dış Para	İç-Dış Para
Petrol - Kimya Kompleksi	244	305	—	45,8
Soda Sanayii	66	106	0,2	1,1
Azot Tevsii Projesi	232	349	1,4	10,7
Boraks ve Asitborik Pro.	13	82	4,3	26,1
Trabzon Çimento Fab.	28	75	14,1	31,8
Yarımcı Seramik Fab.	32	90	70,2	117,0
Karabük Dökümhane Pro.	52	130	62,4	91,4
Karabük Çelik Konst.	36	80	54,1	100,7
Maltepe Sigara Fab.	100	164	13,4	58,6
Çaycuma Kraf Kâğıdı	108	187	14,3	19,1
Muğla Sülfat Selülozu	160	273	—	1,1
Giresun Gazete Kâğıdı Fab.	98	162	—	0,1
T O P L A M	1169	2003	234,4	503,4

Özel Sektör Yatırımları

Devlet Plânlama Teşkilâtında özel sektör yatırımlarının izlenmesine 1964 yılında ilk önce imalât sektöründe başlanmış, bu maksatla örnekleme metodu kullanılmıştır. Özel sanayici firması 6322 adet olup, bunların 2347 tanesine anket formu gönderilmiş, 67 anket adres bulunamadığı ya da iş yerinin kapandığı gibi nedenlerle geri gelmiş, 980 adet cevap alınmıştır.

Bir fikir edinmek üzere 1965 yılı anket sonuçlarını inceleyebiliriz.

Özel sektör için 1965 Yılı Programında öngörülen yatırım seviyesi 5 milyar lira olup, hedef 5 milyar 440 milyon lira olarak gerçekleşmiştir.

Özel sektörde 5 milyar 440 milyon lira olarak gerçekleşen yatırımın sektörler itibariyle dağılımında tarım % 11, madencilik % 3,4, imalât % 24, enerji % 1,1, ulaştırma % 8,2 turizm % 2,2, konut % 46, sağlık, eğitim ve diğer hizmetler % 4,1'dir. Bu dağılım kamu sektörü ile mukayese edilecek olursa, özel sektörün konut alanına fazla yatırım tahsis ettiği, buna karşılık imalât sektöründe en az kamu sektörü kadar yatırım yaptığı görülür. Özel sektör yatırımlarının % 46 oranında konuta tahsis olunması, tenkit edilecek bir husustur.

Üretim ve Tüketimlerin İzlenmesi

Plân ve Programda öngörülen üretim ve tüketim hedeflerinin izlenmesi, gelecek yıl programlarının tanzimi sırasında fayda sağlamakta, böylece bir üretim ve tüketim hedefinin gerçekleşmemesine göre, müteakip dönem için tesbit edilecek yeni hedefin hesaplanması mümkün olmaktadır. Burada bir soru tartışma konusu olabilir. Bir üretim hedefi gerçekleşmediği zaman, müteakip dönemde aşağıdaki 3 ihtimâl bahis konusu olacaktır:

1. İlgili yatırımcı kuruluşun programı gerçekleştirmemesi,
2. Talep seviyesinin strüktürel artış göstermesi,
3. Programda öngörülen talep tahmininin tutarsız hesaplanmış olması.

Fiyatların sabit kalması varsayımına göre, Türkiye'de bu üç ihtimâlden hangisinin ne oranda geçerli olduğuna dair, bir metodoloji henüz geliştirilmemiştir. Daha ziyade programın sektördeki üretim hedefi bir yıl önceki talep seviyesinin tüketim olarak aldığı değer etkisi ile tesbit edilmektedir. Burada herhalde sektörlerdeki talep fonksiyonlarının analitik bir şekilde elde edilmesi ve projeksiyonların bu fonksiyonlara göre yapılması icap eder.

Yaptığımız bir seri araştırmada bazı malların fiyat ve gelir elâstikiyetlerinde, 1960-1965 yılları arasında 1950-1960 dönemine nazaran önemli değişimler olduğu görülmüştür. Gelir elâstikiyetleri sabit kalan, artan ve azalan mallar Tablo 9'da belirtilmiştir. Yatırım mallarının gelir elâstikiyetleri 1960 yılı ile başlayan plânlı dönemde artmış, buna karşılık tüketim mallarının gelir elâstikiyetleri de önemli derecede azalmıştır. Bu bize, plânlı dönemle birlikte, tüketim strüktüründe değişme olduğunu göstermektedir. Bu değişikliği iktisadî kalkınma açısından, «sanayileşmeye geçiş» olarak adlandırabiliriz. Diğer bir deyimle, tüketici nüfusun bir kısmı üretici nüfus haline geçmekte yahut gelirin artan payı, tüketim mallarından çok yatırım mallarına tahsis olunmaktadır. Artan tüketime paralel olarak kapasite artışı da bahis konusu olabilir.

Sanayileşmeye geçiş peryodunda, kalkınma plânı ve programı hazırlanması bakımından üretim ve tüketim projeksiyonları yapmak güç bir mesele olmaktadır. Bugün Türkiye’de bu güçlük mevcuttur. Çoğu zaman programda öngörülen üretim hedefleri gerçekleşmemektedir. Hedefi yüksek tutmanın atıl kapasite teşekkülüne sebep olması ihtimâli vardır. Bu takdirde, kalkınmakta olan Türkiye’nin nakdi ve fiziki kıt kaynakları yanı sıra, stok yaratılmış olabilir. Noksan üretim hedefi tesbit etmek, mal darlığı yaratmakta, fiyat yükselmelerine amil olmaktadır. Herhalde arz-talep dengesinin teşekkülü için plâncının tüketim fonksiyonlarını iyi tanınması icap eder. Devlet Plânlama Teşkilâtında bu iş daha ziyade sezgi ve sağduyu ile yapılmakta, sektör uzmanlarının kalitatif raporlarına dayanılmaktadır.

Tablo 9: Türkiye’de Bazı Malların Gelir Elâstikiyetleri ve Değişimi

Malın Cinsi	Gelir Elâstikiyeti Artan Mallar		Malın Cinsi	Gelir Elâstikiyeti Sabit Mallar		Malın Cinsi	Gelir Elâstikiyeti Azalan Mallar	
	1950-60	1960-65		1950-60	1960-65		1950-60	1960-65
Taşkömür	0,564	1,093	Linyit	2,05	1,952	Şeker	1,306	1,016
Çimento	0,910	3,335	Benzin	1,40	1,654	Rakı	1,568	0,178
Yuvarlak								
Demir	0,815	1,623	Motorin	3,045	3,079	Bira	0,968	0,626
Profil								
Demir	1,190	2,310	Elektrik	2,138	2,049	Çay	2,363	0,496
						Tütün	1,012	0,242
						Pamuklu	1,833	0,701

Misâl olmak üzere Demir ve Krom cevheri (madencilik sektörü) üretimini nazarı itibare alalım Demir ve Krom istihracına ait plân hedefi ile gerçekleşen miktar ve program hedefleri yıllar itibarıyla mukayeseli olarak gösterildiğinde krom istihracında 1963 yılında 450 milyon ton olarak ön görülen plân hedefi gerçekleşmemiş, 200 milyon ton istihraç yapılmış ve 1964 yılı programında hedef revize edilerek 300 milyon ton’a indirilmiş buna karşılık, 1964 krom istihracı 397 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Burada 1963 Krom üretiminin konjonktürel olarak (dış talep azlığı dolayısı ile) hedefin altında kalışı, 1964 yılı programını etkilemiştir. 1964 yılında ise tersine hedefin üstünde bir gerçekleşme vukua gelmiştir. Aynı durum Demir cevheri istihracında da görülüyor.

Elektrik enerjisi tüketiminde Plân ve program hedeflerine nazaran, gerçekleşme %15 noksanlık göstermiştir.

Benzer durum Cam talebinde de dikkati çekmektedir.

1963 talep seviyesi plân hedefinin altında kalmış, program revize edilerek 1964 için daha noksan hedef tesbit olunmuş, fakat 1964 gerçekleşmesi, bu defa aksi olarak hedefden daha büyük değere ulaşmıştır. Bu örnekler bize, program tekniğinde hedef tesbitinde bir yıl önceki gerçekleşmenin etkisinde kalındığını gösteriyor.

Program tekniğinde daha tutarlı «forecasting» yapabilmek için, şüphesiz, talep üzerinde rol oynayan büyüklüklerin, değişmelerini de izlemek; diğer bir deyimle, konjonktür analizi yapmak icab eder.

Genel olarak üretim hedefleri tesbit edilirken, şimdiki plân metodolojisinde, tarihi istatistiklere dayanılarak talep fonksiyonları (örneğin fiyat, gelir elâstikiyetleri) hesap edilmekte, bu verilere dayanılarak gelecek yıllara ait talep projeksiyonları yapılmaktadır. Bu projeksiyonlar yapılırken hangi malda talep strüktürünün ne miktarda (meselâ gelir elâstikiyeti olarak) değişeceğine ait tahmin yapmak mümkün olamamaktadır. Gelir elâstikiyetleri artan mallarda, üretimler hedefin altında kalmakta ve piyasada mal darlığı vukua gelmektedir. Türkiye’de çimento ve demir temininde bu sebepten dolayı ciddi sıkıntılarla karşılaşmıştır. Vilâyetlerden Devlet Plânlama Teşkilâtına gelen yazılı müracaatların büyük çoğunluğu kâfi miktarda çimento ve demir bulunmayışını bildiren şikâyetlerdir. Gerçekten bu malların gelir elâstikiyetlerinde tablo 5’de de belirtildiği gibi iki misli artışlar vukua gelmiştir. Plâncı kadronun bu strüktürel değişmeleri de tahmin edecek metodolojiye (konjonktür analizine) ihtiyacı vardır.

Kamu Yatırımlarının İzlenmesi Metodoloji

Metodoloji:

Kamu yatırımlarının izlenmesi, kamu kuruluşları ve sektörler itibariyle ayrıntılı bir şekilde, moneter değerler üzerinden yapılmaktadır. Bu tarzda moneter izleme metodu, yeteri kadar sıhhatli sonuçlar vermemekle beraber, yatırımcı kamu kuruluşlarının yatırım performanslarını belirtebilmektedir. Bu amaçla «Yatırım gerçekleşme oranı» denilen bir sayı tanımlanmıştır. Bu sayı, bir kamu kuruluşunun harcaması için, program döneminde, öngörülen yatırım seviyesi ile, uygulamada yapılan harcama arasındaki orantı’dan ibarettir.

Mevcut bütün yatırımcı kuruluşlardan, her üç ayda bir bütün yatırım projelerine yapılan harcamalar Devlet Plânlama Teşkilâtına birer rapor halinde intikâl etmektedir. Bu raporlarda kuruluşlar, iç ve dış para olmak üzere her proje için ne kadar harcama yapıldığını ve projenin hangi safhada olduğunu detaylı olarak belirtmektedir.

Uyguladığımız değerlendirme metodunun esası kamu kuruluşlarının yatırım gerçekleşme oranlarına göre, gruplara ayrılmasından ibarettir.

Yatırım gerçekleşme oranı r_1 olan kamu kuruluşlarının yatırım hacmi, toplam yatırımın yüzde I_1 ise, bunun anlamı şudur: Yatırımların kamu kuruluşlarında yüzde I_1 'si yüzde r_1 kadar gerçekleşmektedir. Eğer r_1 'ler yatak ekseninde, I_1 'ler yüzey ekseninde gösterilecek olursa, bir gruplaşma eğrisi elde edilir. Bu eğrinin bir tane noktası, iki tarafında da iki minimum noktası mevcuttur. Şayet bütün kuruluşlar yatırımları yüzde yüz gerçekleştirmiş yani programda öngörülen yatırım hacminin tamamını harcamış olsa idi, bu takdirde $r_1 = 1$ noktasından geçen düşey bir doğru elde edecekti. Kuruluşların hepsinin aynı performansa sahip olmayışı nedeniyle, bu düşey doğru sola kayarak farklı durum almaktadır. Burada şüphesiz en iyi durum, tepe noktasının mümkün olduğu kadar sağ yukarıda teşekkül etmesidir. Kuruluşların yatırım performanslarının bir yıldan diğerine artması veya azalması halinin mukayesesinde tepe noktasının sağ yukarıda teşekkül etmesi bir kriter olarak kullanılabilir. Ortalama yatırım performansı bir birine eşit iki durumu nazarı itibare alalım. Eğri tepe noktasının sağ yukarıda olması daha büyük performansa tekâbül eder. Bu misâl, ortalama gerçekleşme oranının durum mukayesesinde doğru sonuç göstermediğini belirtmektedir.

Kamu Kuruluşlarının Yatırım Performansı :

Genel ve katma bütçeli kuruluşların 1964 yılı yatırım gerçekleşme durumları Tablo 10'da tasnifli olarak, verilmiştir. Bu tabloya göre genel ve katma bütçeli kuruluşların 1965 yılında programlanan yatırımlarının toplamı 3 milyar 456 milyon lira olduğu görülür. Bu toplam yatırımın % 0,67 sinin gerçekleşmesi 0,30'dan küçük, % 0,17'inin gerçekleşmesi 0,30 ile 0,40 arasında, % 1,63'ünün gerçekleşmesi 0,40 ile 0,50 arasındadır. Bu kuruluşlarda yatırımların büyük payının (% 45,98'inin), yatırım performansı 0,80 ile 0,90 arasındadır. Her iki yıla ait yatırım performans eğrileri mukayese edildiği takdirde, 1965 yılında maksimum noktanın 1964'e nazaran sağ yukarıda teşekkül etmiş olduğu görülür.

İktisadi Devlet Teşekküllerinde, yatırım performans eğrisi Genel ve Katma Bütçeli kuruluşlara nazaran daha basık bir durum olmaktadır. İktisadi devlet teşekkülleri yatırım performansının düşük oluşunun nedenleri arasında, bu teşekküllerin çoğunlukla büyük sanayi projelerini uygulamalarından ileri gelmektedir. Sanayi projeleri ise, bugün Türkiye'de finansman ve teknoloji yönünden bir çok önemli güçlükler ihtiva etmektedir. Örneğin dış finansman temininde karşılaşılan gecikmeler, teknoloji tercihiinde karar almadaki tereddütler, proje hazırlama çalışmalarının uzun sürede ikmâl olması gibi.

Tablo : 10

Grup	% 30 az	% 30-40	% 40-50	% 50-60	% 60-70	% 70-80	% 80-90	% 90-100	% 100 Faz.
No: Müessesenin Adı									
6. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Millî Savunma Bakanlığı Ticaret Bakanlığı Vakıflar Genel Müdürlüğü Ege Üniversitesi Orman Genel Müdürlüğü						4500 171725 176518 22.600 3780 55215			
7. Bayındırlık Bakanlığı Devlet Meteoroloji İşleri Gn. Md. Ankara Üniversitesi Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü Devlet Üretme Ciftlikleri Genel Müdürlüğü						433938	636691 4822 19425 927108 1020		
8. Başbakanlık Millî Eğitim Bakanlığı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sanayi Bakanlığı Toprak ve İskele Genel Müdürlüğü Koruyolları Genel Müdürlüğü							1589066	6052 417537 17078 90380 14815 539232	
9. Devlet İstatistik Ens. Gümrük ve Tekel Bakanlığı Ulaştırma Bakanlığı							1085039		1390 50 500 1940
TOPLAM Y-TRİM GÜŞİ	% 0,47	% 0,17	% 1,63	% 0,80	% 6,74	% 12,56	% 45,98	% 31,39	% 0,06
GENEL TOPLAM:									3456183

Tablo : 11

Grup	% 30 az	% 30-40	% 40-50	% 50-60	% 60-70	% 70-80	% 80-90	% 90-100	% 100 Faz.
No: Müessesenin Adı									
1. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı	23000								
2. Hudut ve Sınırlar Sağlık Genel Müdürlüğü	23000	6004							
3. Milliye Bakanlığı Çalışma Bakanlığı		6004	54500 2000						
4. Dağ İşleri Bakanlığı Devlet Hava Meydanları İşletmeni			56500	800 27053					
5. İmar ve İskan Bakanlığı İstanbul Üniversitesi İstanbul Teknik Üniversitesi Tekel Genel Müdürlüğü				27653	82076 15520 16960 118287				
									232843

1967 Yılıının eşiğinde

ŞARK SİGORTA

T. A. Ş.

Değerli Halkımıza ve Bankacılığımıza

YENİ YILIN KUTLU VE MUTLU OLMASINI DİLER

Artan teveccüh ve itimatlarına teşekkürlerini sunar

Bankalar Cad. Şark Han - Karaköy, İstanbul Telef: 490410-11-12

PEVA

PİYASA ETÜD VE ARAŞTIRMA BÖROSU

- Yatırım projeleri tertibi - Yeni yatırım sahaları ve verimlilik hesapları - Reklâm araştırmaları - Piyasa tahlilleri -

- Tam Bilgi için Broşür isteyiniz -

Beyoğlu İmam Sokak, No: 1/4 İstanbul Tel: 49 40 11

49 49 06

**REKLAMINIZI
GAZETE VE DERGİLERLE
DEĞERLENDİRİN!**

BASIN İLAN KURUMU

**YURT İÇİ VE YURT DIŞI REKLÂMLARINIZ İÇİN
HİZMETİNİZDEDİR.**

Genel Müdürlük .

Cağaloğlu, Türkocağı Caddesi No. 1
İstanbul

Telefon : 27 66 00 - 27 66 01

Teİgraf adresi : BASINKURUMU

Basın: 25094

İSKONTO MUAMELESİNİN GENEL ŞARTLARI VE İCRA ŞEKLİ (*)

Yazan: Vedad ONUR
(T. C. Ziraat Bankası
Kontrol Müdürü)

İskonto Edilecek Senetlerde Bulunması Gereken Unsur ve Şartlar

Bir senedin iskontoya alınabilmesi için aşağıdaki şart ve unsurları haiz olması lâzımgelir:

1 — Senedin polişe veya emre muharrer senet olmasına göre, Türk Ticaret Kanununun 583-584 ve 688-689 uncu maddelerinde yazılı unsurları taşıması iktiza eder.

2 — Kredinin emniyeti bakımından, iskonto edilecek senedin gerçek bir satış muamelesinden doğmuş olması lâzımdır. Ancak bu sayede, senedin temsil ettiği ticarî muamelenin ödeme ile sonuçlanacağına güvenilebilir. Bu sebeple bankalar, gerçek bir ticarî muameleye dayanmayan hatır senetlerinin iskontosundan çekinirler. Hatır senedi, isminden de anlaşılacağı üzere, sırf karşısındakinin hatırı için ve ekseriya iki tacir arasında karşılıklı olarak tanzim edilir.

Hatır senetleri ekseriya zor ve sıkıntılı durumda olan tacirler tarafından dostları ve akrabaları üzerine çekilir. Bunlar, çoğunlukla muhatapları tarafından ödenmiyerek keşidecileri tarafından kapatılır.

3 — İskonto'da senedin gerçek olması, yani ticarî bir muameleye dayanması iktiza etmesine göre senedi muameleye alınacak kimselerin

(*) Bu yazının ilk kısmı BANKA Dergisi Cilt 3, Sayı: 11, Sayfa: 8 de yayınlanmıştır.

ve müesseselerin tacir vasfını haiz olmaları ve bankaca kendilerine kredi tesbit edilmiş bulunması lâzımdır.

4 — Millî ekonomi alanındaki rollerinin önemi âşikâr bulunan bankaların idare ve murakabe işlerinde birinci derecede görevli kimselerin, temsil ettikleri makam ve memuriyetin yetkilerini kendi menfaatleri lehinde kullanmalarını önlemek maksadıyla bankaların, kendi mensupları ile kredi münasebetlerine girmeleri yasaklanmıştır. (Bankalar Kanunu madde: 41) Bu sebeple senetlerde, esasen tacir vasfını da hâiz olmıyan, bu kimselerin imzaları bulunmamalıdır.

5 — Bir taraftan iskonto ile yükledikleri riski hafifletmek diğer cihetten de icabında reeskonta verebilmek üzere bankalar, umumiyetle, iskontoya alınacak emre muharrer senet ve poliçelerin, bankanın kredili müşterisi olan asgarî iki firmanın imzasını taşımasını arayabilirler. Bu imzaların keşideci, borçlu, cıranta, ödemeyi kabul etmiş muhatap veya aval olması mümkündür. Maahaza malî ve itibarî durumları kuvvetli olan müşterilerin, sadece kendi imzalarını taşıyan poliçeleri, 7129 sayılı Bankalar Kanununun 45 inci maddesi hükmüne göre, bankanın yetkili organlarınca tesbit edilen açık kredi limitleri dahilinde muameleye alınabilir.

Ticarî senette keşideci, borçlu, aval veren ve saire gibi müteaddit kimseler bulunabileceğine göre bunların bankada kredi sahibi olmaları riski hafifletmek noktasından çok faidelidir. Fakat bunun her zaman temini imkânı yoktur. Billhassa başka bir yerdeki borçlu üzerine çekilmiş olan poliçelerde muhatapın tanınmasındaki zorluk pek açıktır. Bu itibarla esas olan, senedi iskontoya getiren kimseye (cırantaya) bankaca kredi açılmış olmasıdır.

6 — Vadelerinde ödeneceği şüpheli bulunan senetlerde yer alması mütâd olan «Masrafsız iade» ve «Protestosuz» ibarelerini taşıyan senetlerin iskontoya kabul edilmemesi iktiza eder. Bu kayıtların en ziyade hatır senetlerinde yer alması tabiidir. Protestosuz ve masrafsız kaydı gerçi bankayı masraf ve külfetten korursa da bir senedin ilgililerine müracaat edebilmek için kaşunî yollara baş vurmanın daha faideli ve kesin sonuç vermesi, bankaların bu yolda hareket etmesine âmil olmuştur.

7 — İskonto gibi şahsî garantiye bağlı bir muamelede geniş hareket etmenin mahzurlarına binaen bankalar genel olarak üç aydan fazla vadeli senetleri muameleye almazlar. Görüldüğünden muayyen bir müddet sonra ödenmesi meşrut poliçelerde de, ibraz için geçecek müddet ile bunu takiben başlayacak olan gün adedi tutarının üç ay aşma-

masına dikkat edilir. Esasen, T. Cumhuriyet Merkez Bankasının en çok 120 gün vadeli senetleri reeskonta alması bakımından da bankalar azamî üç ay vadeli senetler üzerinde muamele yapmayı tercih ederler (*).

Senet vadeleri hakkındaki prensip ve devam edegelen muamele şekli bu olmakla beraber bir müddetten beri, piyasada, bozulmadan dayanabilecek vasıfdaki emtia satışlarında üç aydan fazla vadelerin tatbik edilmesi karşısında, son zamanlarda bazı bankalar, buna mütenâzır vadeli senetleri iskontoya almakta mahzur görmüyorlar.

8 — İskontaya getirilen senetlerin temlik cirosu ile bankaya ciro edilmesi lâzımdır. Cironun şekli şudur: «..... Bankası emir ve havalesine ödeyiniz. Bedeli nakden alınmıştır».

Bu çeşit ciro ile hâmilin -Müşterinin- senet üzerindeki tasarruf ve mülkiyet hakkı bankaya geçmekte, banka da bu sayede senedi istediği gibi tasarruf edebilmekte, bilfarz T. C. Merkez Bankasına ciro ederek vadesi gelmeden bedelini eline geçirebilmektedir. Ciroların behemehal imza edilmesi lüzumu pek tabiidir.

9 — Senetteki borçlu, cırantı ve keşideci gibi şahıslara ait imzalar, daha evvel, Ticaret odasından ve Noterden tasdikli olarak alınan imza örneklerine uygun olmalıdır. İmzaların sirkülere uygunluğu, senetlerin icabında reeskont ettirilmesi için de gereklidir.

10 — Bir şart da bono ve poliçelere, Damga Resmî Kanununun gerektirdiği miktarda pul yapıştırılmış ve bunların tarih ve imza ile iptâl edilmiş olmasıdır. Pulsuz, pulu noksan veya kanunun emrettiği şekilde iptâl edilmemiş olan senetlerin asıl mahiyetleri değişmemekle beraber gerek malî teftişlerde ve gerek takibat safhasında senedin ait olduğu makamlara ibrazında bu hâl ceza ödenmesini gerektirir.

İskonto Muamelesinin Yapılışı

Taahhütname ve İmza Sirküleri

Kendisine kredi tesbit edilmiş olan tacir ile iskonto muamelesine başlamadan önce iskonto ve iştirâ dolayısıyla bankaya karşı yüklenece-

(*) Maahaza T. C. Merkez Bankasına ait 1715 sayılı Kanunun 38/1 maddesinde 142 (1963) sayılı kanunla değişiklik yapılarak; sanayi ve maden işleriyle uğraşan hakikî ve hükmi şahısların bir banka tarafından getirilecek ticarî senetleriyle sanatkâr, esnaf ve esnaf teşekküllerinin kredi ihtiyaçlarını teminle görevli bankalarca tevdi olunacak senetlerin ve ziraî senetlerin iskontosunda 9 aya kadar vadenin kabulüne cevaz verilmiş bulunmaktadır. Bunların dışında kalan ticarî senetlere ait azamî 120 günlük vade hükmü bittabi mahfuzdur.

ği vecibeleri gösteren umumî ve daimî mahiyette bir taahhütname alınır. Taahhütname ile müşteri ezcümle;

«İskontoya getireceği senetlerin muameleye kabulünün bankanın takdirine bağlı olduğunu, vadelerinde ödenmemesi halinde hiç bir resmî muameleye hacet kalmaksızın ilk talepde senedi ödeyeceğini, kabul edilmeyen veya ödenmeyen senetler için vade bitimi tarihinden itibaren bankanın, temerrüt faiz ve komisyonu ile ayrıca takibat dolayısıyla ödeyeceği bütün harç ve masrafları ve vekâlet ücretini istiyebileceğini, muhatap, keşideci, cıvranta ve aval gibi mes'ullerden herhangi birinin ölümü iflâsı, konkordato akdetmesi, aleyhindeki takibin semeresiz kalması veya borç ödemeyi durdurması hallerinde veyahut bankanın, re'sen göreceği lüzum üzerine vadesi gelmeyen senet bedelini talep edebileceğini» ifade etmekte ve kanunî ikametgâh göstermektedir.

Taahhütnamelerin noter tasdikinden geçirilmesi hususunda kanunî bir mecburiyet yoksa da bankalar umumiyetle bu tasdiki isterler.

Senedin İskontoya Kabulü

Müşteri, iskonto ettirmek istediği senedi bankaya ibraz eder. Müteaddid senedin getirilmesi halinde bunların bordro ile tevdiî uygun olur. Senet tanzim şekline mütedair T. Ticaret Kanununda yazılı unsurlara ve sair şartlara dair yukarıda 1-10 uncu fıkralarda yazılı hususları haiz olduğu ve bankanın plâsman imkânı ile müşterinin kredisinin serbest kısmı muameleyi yapmaya müsait bulunduğu takdirde senedin iskontoya kabulü cihetine gidilir. Müşteriye, daha evvel kredi tesbit edilmemişse, maddî varlığına göre usulü dairesinde bir kredi limiti tayin ve tesbit olunur.

Müşteri, senedi banka emrine ciro ve teslim eder.

Aval verilmesi

İskontoya getirilen senet aval ile takviye edilebilir. Aval, senette yazılı borca, ticarî senetler hukukuna göre kefâlet edilmesi demektir. T. Ticaret Kanununun 612 ve 690 mıcı maddeleri hükmünce polîçe ve emre muharrer senet bedelinin ödenmesi aval ile kısmen veya tamamen temin edilebilir. Kefâleti veren kimseye «Aval veren» denir. Aval, «Aval içindir» tabiri veya buna muâdil diğer herhangi bir ibâre ile ifade edilmek ve aval veren kimse tarafından imzalanmak suretiyle yapılır. Senet sorumlularından kimin hesabına aval verildiği aval şerhinde belirtilmemişse aval keşideci hesabına verilmiş sayılır. Aval veren kimse kefil olduğu şahıs derecesinde mes'uldür. Binaenaleyh, kefâletten dolayı ödemek mecburiyetinde kaldığı paraları, kefâlet ettiği kimse-

den almak hakkına sahiptir. Aval, çoğunlukla şu sebeple verilir; müstakbel hâmil, senetde imzası bulunan kimselere güvenmiyebilir. Senedi almak için ayrıca itimat ettiği bir kimsenin kefil olmasını ister. Bu takdirde keşideci veya cırantası, itibarlı bir şahıs veya müessesenin kefaletini temine çalışır. İskonto muamelesinde bankanın aval istemesi de senetdeki imzanın sahibini tanımaması ve bankada kredi sahibi olmaması halinde görülür. Bankanın böyle bir talebi karşısında, poliçenin keşidecisi veya cırantası muteber şahsın veya ticarî bir müessesenin kefaletini aval vermek suretiyle bankayı tatmine çalışır.

Bu faidelerine rağmen aval, tatbikatta gereği kadar rağbet görmemiştir.

Faiz, Komisyon ve Masraf Karşılığı

İskonto ve iştirah işlerinde müşterilerden, muamele günü ile vade tarihi arasındaki müddet üzerinden kanunî faiz alınır.

Müddetleri ibraz gününden başlayan yani görüldükten muayyen müddet sonra ödenme şartı ile keşide edilmiş olan poliçelerde faiz; ibraz müddetine poliçenin vadesi eklenerek çıkacak müddete göre hesap edilir.

İbrazlı poliçelerde vade bahis konusu olmadığı cihetle senedin muhatabın bulunduğu yere gönderilmesi ve ibrazı için geçeceği tahmin edilen müddet üzerinden keza kanunî nisbet dahilinde faiz alınır.

Faizin hesaplanmasında; muamele ve vade tarihleri arasındaki müddet senet bedeli ile çarpılmak suretiyle bulunan âdâd, faiz nisbetine ait kasım-ı sâbit'e bölünür. Ticarî kredilerde kasım-ı sâbitin, sene 360 gün itibariyle tesbit edilmesi usuldendir.

İştirah muamelelerinde faizden başka bir de nakli-nukut (Para nakli) komisyonu alınır. Bu komisyonun alınması, senet bedelinin, tahsil eden şubeden iştirah muamelesini yapan şubeye nakli için bankanın az çok bir masraf yapacağı faraziyesine istinad etmektedir.

İştirah işlerinde, yapılacak hakikî haberleşme masrafları da müşteriden ayrıca tahsil olunur.

Tediye Muamelesi

Tediye muamelesi, müteaddit nüshalı pikür halinde tertiplenmiş olan ve aralarına karbon kâğıdı konulmak suretile birlikte yazılan yetkililerce imzalı fişlere istinaden yapılır.

Senelerin Muhafazası veya Tahsile Gönderilmesi

İskonto edilen senetler vadelerine göre tasnif edilerek portföy içine alınmak suretiyle müşterek saklama altındaki kasalarda muhafaza edilir. Senetlerin vadeleri, vade defterine yazılarak oradan takip edilir. İştira olunan senetler de tahsil olunmak üzere, bu bapdaki talimâtı ihtiva eden irsâl mektubuna bağlı olarak taahhütlü posta ile mukabil şubeye gönderilir.

Senet Bedellerinin Tahsili ve Takibat

İskonto ve iştira edilen poliçelerin evveleminde muhatabın kabulüne arz edilmesi lâzımgelir.

Emre muharrer senet borçluları ve poliçe muhatapları vadeden önce ihbarname ile ödemeye davet olunur. Borçlunun muracaatında, tahsil fişi ile veznedar tarafından bedeli tahsil olunan senet, kendisine teslim edilir. Senedin vadeden evvel ödenmesi istenirse kabulü tabii ise de T. Ticaret Kanununun 622 nci maddesi hükmüne göre alacaklı vadeden evvel alacağını almıya zorlanamayacağı için, vadesi gelmeden ödenen senet bedeli için, işlememiş günlere ait faizlerin geri verilmesi mecburiyeti yoktur.

İştira senetleri, tahsile tavassut eden şubeye geldiğinde tahsil senetleri cüzdanına alınmakla beraber vadelerinin takibi için vade defterine işlenir. Bu şube, senedi iştira eden şubenin, tahsil ve takibe taalluk etmek üzere irsal mektubu ile verdiği talimatı aynen yerine getirmekle mükelleftir.

Poliçelerin Kabule Arz Edilmesi

Kabul, vadesi geldiğinde poliçenin bedelini hâmiline ödeyeceğine dair muhatabın senet üzerinde yaptığı, tek taraflı ve şartsız bir taahhüttür. Hâmil, vadenin gelmesini beklemeye lüzum olmaksızın poliçeyi muhatabın kabulüne arz etmeğe selâhiyetlidir. Poliçe, muhatap tarafından kabul edilmedikçe onun hakkında hüküm ifade etmez. Bu takdirde poliçe yalnız keşidecinin sorumluluğu altında kalır. Poliçenin kabul için ibrazı ile muhatap, kendi üzerine çekilmiş olan bir poliçenin tedâvül mevkiine konulduğundan haberdar olur. Poliçe kabul edilirse kabul eden kimse senedin asıl borçlusu durumuna geçer ve senedin ödeme kabiliyeti bu suretle artmış olur.

Kabulün kayıtsız ve şartsız olarak yapılması lâzımdır. Bu muamele poliçe üzerinde «Kabul edilmiştir» ibâresi ile veya buna muâdil diğer bir ibâre ile ifade edilmek, muhatap tarafından da imzalanmak sure-

tiyle yapılır. Muhatabın poliçenin yüz tarafına imza koyması da kabul hükmündedir (T. Ticaret Kanunu Madde: 607, 608).

Muhatap, poliçeyi kabul ettiğini işaret ettikten sonra poliçeyi elden çıkarmaksızın bu işareti iptâl edebilir. Bu takdirde kabul edilmemiş sayılır. Poliçeyi kabul ve iade ettikten veya kabulünü yazı ile bildirdikten sonra rücu', kendisini mes'uliyetten kurtaramaz.

Poliçenin bir kısmının kabulü de mümkündür (T. Ticaret Kanunu madde: 608). Bu halde protesto ve takip geri kalan kısım için yapılır.

Poliçeler ;

- 1 — Görüldüğünde,
 - 2 — Görüldüğünden muayyen bir müddet sonra,
 - 3 — Keşide tarihinden muayyen bir müddet sonra,
 - 4 — Muayyen bir tarihte,
- ödenmek üzere tanzim olunabilir.

1 — Görüldüğünde ödenmek üzere tanzim edilen poliçeler kabul yönünden bir muameleye tabi olmayıp tediye için ibrazında ödenmesi lâzımdır. Bu çeşit poliçelerin, keşide edildikleri günden itibaren bir yıl zarfında, tediye için muhatabına ibrazı mecburidir. (T. Ticaret K. Md.: 616). Keşideci bu müddeti kısaltabileceği gibi daha uzun bir müddet de tesbit edebilir. İbraz müddeti cırantalar tarafından da kısaltılabilir.

Poliçenin, ibrazında ödenmemesi halinde muhataba, ademi tediye -ödememe- protestosu çekilmesi lâzımdır. Ancak ilk ibrazda muhatap, ibrazın, ertesi gün yapılmasını isteyebilir. Bundan maksat şudur: İlk ibrazda muhatap, poliçenin kabul veya reddi hakkında bir karar veremiyebilir. Zira bu hususda defterlerin, hesapların incelenmesini veya keşideci ile teması ve saireyi lüzumlu görebilir. Bu sebeple kanun, muhataba bir günlük düşünme müddeti isteme hakkı tanımıştır. Muhatabın bu talebi kabul edilmezse «kabulden imtina» bahis konusu olamaz. Fakat şayet kabul edilir de ertesi gün de senet ödenmezse protestoya gidilir ve bu durum protestoya ayrıca yazılmak suretiyle tevsik olunur (T. Ticaret K. Md. 606)

2 — Görüldüğünden muayyen bir müddet sonra ödenmek üzere tanzim edilen poliçenin vâdesi, kabul ile tevsik edildiği tarihe göre tayin edilir. Kabul şerhinde tarih gösterilmemiş ise poliçe, kabul eden hakkında, kabule arz için konmuş olan müddetin son günü kabul edilmiş sayılır (T. Ticaret K. Md.: 617).

Görüldüğünden muayyen bir müddet sonra ödenmesi meşrut olan poliçelerin de keşide gününden itibaren bir yıl zarfında kabule arz edilmesi mecburîdir. Keşideci bu süreyi kısaltabileceği gibi daha uzun bir süreyi de şart koşabilir. Cırantalar kabule arz müddetini kısaltabilirler (T. Ticaret K. Md: 605). Bu çeşit poliçelerde de muhatap, poliçenin kendisine arz edildiği günü takip eden günde bir daha ibrazını istiyebilir (T. Ticaret K. Md.: 606).

3, 4 — Keşide gününden belli bir müddet sonra veya muayyen bir tarihte ödenmek üzere düzenlenen poliçenin vadesi esasen tayin edilmiş durumdadır. Bu poliçelerin muayyen zamanda kabule arz edilmesi için kanunî bir mecburiyet olmayıp hamilin arzusuna kalmıştır.

«Poliçe vadenin hulülüne kadar hâmil veya poliçeyi elinde tutan herkes tarafından muhatabın ikametgâhında onun kabulüne arz olunabilir» (T. Ticaret K. Md.: 603).

Bu çeşit poliçelerde kabul için ibraz ihtiyarî olmakla beraber muhatap poliçeyi kabul etmekle ödeme taahhüdüne girmiş olduğundan bu hususun kısa bir zamanda yerine getirilmesi ihtiyatlı bir hareket olur.

Kabul Etmeme «Adem-i Kabul» Protestosu

Muhataap, kabule arz müddetleri içinde kendisine ibraz olunan poliçeyi kabul etmezse senet, kabul etmeme protestosu çekilmek üzere notere tevdi olunur. Şayet poliçenin ilk arzı vadenin son gününde yapılmışsa protesto o günün ertesi günü de çekilebilir (T. Ticaret K. Md.: 626/1, 2).

Kabul etmeme protestosunun çekilmesi halinde ödeme için poliçeyi ibraz etmeğe ve ödememe protestosu çekmeye lüzum yoktur (T. Ticaret K. Md: 626/4). Hâmil böyle bir halde keşideci, aval, cırantaya gibi mes'ulleri, protesto gününü takip eden dört iş günü zarfında noter vasıtasıyla keyfiyetten haberdar edecek ve gerekirse sair kanunî takipilere geçebilecektir (T. Ticaret K. Md.: 635).

Ödememe «Adem-i Tediye» Protestosu

Vadesinde ödenmeyen senetten dolayı banka; cırantalara, keşideciye ve senette imzası bulunan kimselere karşı müracaat hakkını kullanabilir. Binaenaleyh, vadesinde ödenmeyen emre muharrer senet ile muayyen bir günde veya keşide gününden veyahut görüldükten muayyen bir müddet sonra ödenmesi şartını taşıyan poliçelerden dolayı ödeme gününü takip eden iki iş günü içinde borçlu ve muhatap aleyhine noter vasıtasıyla protesto çekilmesi lâzımdır (T. Ticaret K. Md.: 626/3).

Vadenin hululü pazar'a veya kanunî tatil gününe raslaması halin-

de tatili müteakip gelen iş günü vade tarihi sayılır. Protesto için konulan iki gün de tatilden sonra gelen ve vade olarak kabul edilen iş gününün ertesi gününden başlar. Bu itibarla bilfarz vadesi pazara tesadüf eden senedin ödenmesi ancak pazartesi günü istenebileceğinden protestonun da salı veya çarşamba günü yapılması icap eder. Senet vadesinin cumaya rastlaması halinde, 664 üncü maddenin: «..... aradaki tatil günleri hesaba katılır» fıkrası hükmü gereğince ödememe protestosunun en geç pazartesi günü, ödeme günü cumartesi olan senedin ise pazartesi veya salı günü çekilmesi lâzımdır.

Protesto için kabul edilen iki günden ikincisi tatile rastlarsa yine 664 üncü maddenin ikinci paragrafı hükmüne nazaran, müddet, kendiliğinden tatili takip eden iş gününe sirayet eder.

Tatbikatta, ödemedен imtina protestosunda, vadeyi takip eden ikinci iş gününün hemen son saatine kadar beklenmekte ve talep o gün noter defterine kaydettirilmek suretiyle protesto süresi muhafaza edilmek istenmektedir.

Görüldüğünde ödenmesi şartı olan poliçeler, hâmil tarafından muhataba ibrazı zamanında ödeneceği cihetle, iki iş günü kaydı bu poliçeler için bahis konusu olmayıp bunların, ibrazında ödenmemesi halinde ödememe protestosunun, kabule arz müddeti içinde çekilmesi iktiza eder (T. Ticaret K. Md: 626/3).

Bono ve poliçe bedellerinin kısmen ödenmesi mümkün bulunmasına nazaran (T. Ticaret K. Md.: 621 ve 690) protestonun ödenmiyen kısmı için çekileceği tabiidir.

Muhatap ve borçlunun protestosunu takip eden dört iş günü zarfında cıranta ve keşidecilerin ve -varsa- bunlara aval verenlerin, ödemedен imtina keyfiyetinden noter vasıtasıyla haberdar edilmesi lâzımdır (T. Ticaret K. Md.: 635).

Kanun, vadeden evvel de müracaat hakkının kullanılmasına cevaz vermiştir. Ancak bu hakkın kullanılabilmesi için, senedin kısmen veya tamamen kabul edilmemesi halinden başka:

I — Muhatabın iflâs veya ödemelerini tatil etmiş veyahut aleyhindeki takibin semeresiz kalmış,

II — Kabul için arz edilmesi men'edilen bir poliçenin keşidecisinin iflâs etmiş olması,

lâzımdır (T. Ticaret K. Md.: 625/5).

Ancak Ticaret Kanununun 626 ıncı maddesinin 6 ıncı fıkrası hükmüne göre, keşideci veya muhatabın iflâs etmeleri halinde, iflâs kararı kâfidir, ayrıca protesto tanzim ve keşide edilmesine lüzum yoktur.

Hâmilin Müracaat Hakkının Şumulü

Hâmil;

- 1 — Senedin kabul edilmemiş veya ödenmemiş olan bedelini,
- 2 — Vadenin gelmesinden itibaren işliyecek % 10 temerrüt faizini ve senet bedelinin ‰ 3 ünü aşmamak üzere temerrüt komisyonunu,
- 3 — Protesto ve ihbarname masrafları ile diğer masrafları, isteyebilir (T. Ticaret K. Md.: 637).

Protesto Varakasının Muhtevâsı

Protestonun; kendisine protesto çekilen kimsenin, taahhüdünü yerine getirmeye davet edildiği halde bunu ifa etmemiş veya kendisi bulunmamış yahut ticaret yerinin veya meskeninin tesbit edilememiş olduğuna dair bir şerhi ve davetin yapıldığı veya davet teşebbüsünün a-kim kaldığı yer ve güne ait bir şerhi ihtiva etmesi T. Ticaret Kanununun 628 inci maddesi iktizasındandır.

Takibat ve Zaman Aşımı

Protestoya rağmen hamilin alacağı muhatap veya borçlu tarafın - dan ödenmezse, son cıranta ve keşideciye ihbar protestosu da çekildikten sonra, senette imzası bulunan keşideci, muhatap, borçlu, cıranta ve aval gibi kimseler hakkında İcra ve İflâs Kanununun ticarî senetler hakkındaki takibe mütedair hükümlerine göre takibe geçilebilir. Senet- teki imza sahiplerinin, Ticaret Kanununun 636 inci maddesi mucibince hamile karşı müteselsil surette mes'ul olmaları dolayısıyla banka isterse bunlardan yalnız bir kısmı, isterse hepsi hakkında takibata geçmeye se- lâhiyetlidir.

Hamil, iflâs yolu ile de takibat yapabileceği gibi, temerrüt faiz ve komisyonu, protesto ve sair masraflarla birlikte alacağını hükmen tah- sil etmek üzere mahkemeye de müracaat edebilir.

Bono borçluları ile poliçe muhatapları aleyhine açılacak davalar, vade tarihinden itibaren 3 yıl,

Keşideci ve cırantalar aleyhindeki davalar, müddetinde çekilmiş olan protesto tarihinden, senet «Masrafsız iade» kaydını taşıyorsa vade- nin bittiği tarihten itibaren 1 yıl,

Bir cırantanın başka cırantalar ve keşideci aleyhine açacağı dava- lar da senedi ödediği veya kendisine karşı açılan dava tarihinden iti- baren 6 ay,

geçmekle zaman aşımına uğrar. (T. Ticaret K. Md.: 661).

Aval veren aleyhine açılacak davaların zaman aşımı da, aval verilen kimsenin durumuna, yani muhatap, cıranta, borçlu ve keşideci gibi mes'uller hakkında uygulanan hükme tabî olmak iktiza eder (T. Tica- ret K. Md.: 614).

BANKALARIN MİLLİLEŞTİRİLMESİ

Yazan: İshak TURNAOĞLU

20. asrın başından ve bilhassa İkinci Dünya Harbinden sonra, hükümetlerin bankalara karşı olan tutumları çok değişmiştir. Tevdiat bankalarının itibari para ihdasındaki rolleri, çek kullanılması taammüm ettikçe, çok artmıştır. Diğer taraftan, kredi müesseselerinin temerküzü fazlalaşmıştır. Bir büyük bankanın iflâsı binlerce müesseseyi tehlikeye sürükleyebilir. 1929-1934 buhranı bir çok memleketlerde bankaların malî kuvvetlerini sarsmıştır. Buhranlar, bazı devletleri müşkül duruma düşen bankaların yardımına koşmağa mecbur bırakmıştır. Bu gibi müdahaleler neticesinde, kredi teşkilâtı yeniden tetkike tabi tutulmuş ve hükümetler kendilerini yardıma mecbur kılan hâdiselerin teker-rürünü önlemek için yeni hükümler vazına mecbur kalmışlardır.

Bu arada, son tedbir olarak, bankaların millileştirilmesi suretile mevcut ve muhtemel tehlikelerin önlenmesi bir kısım devlet adamları ve iktisatçılar tarafından ileri sürülmüş ve bazı devletlerce de tecrübe edilmiştir.

Devlet tarafından bir plâna uygun olarak teşkilâtlanmış bir ekonomi rejiminde, bankaların arzularına göre kredilerini genişletmek veya kısmak, herhangi bir sınıf endüstriye kredi vermek veya vermemekte serbest bırakılmıyacakları şüphesizdir. Devlet, tedavüle itibari para çıkaran ve kredi dağıtan müesseseleri kontrol etmek mecburiyetindedir. Bu müesseseler hususî mahiyette olsalar bile devlet kontrolü altında bulundurulmaları lâzımdır. Fakat, serbest rekabet rejimi carî olan bir memlekette bankaların millileştirilmesinin olumlu netice verip vermiyeceği tartışma konusu olmaktadır.

Normal olarak bankaların millileştirilmesi lehinde aşağıdaki deliller ileri sürülmektedir:

1. Kredi tevzii bu günkü ekonomik hayatta önemli bir rol kazanarak umumî hizmetler arasına girmiştir. Binaenaleyh, devlete veya devlete bağlı bir müesseseye bankaların idaresini vermek lâzımdır.

2. Büyük bankalar anonim şirket şeklinde kurulmuş olduklarından, küçük san'at ve ticaret müesseselerine yardım etmek istemezler. Halbuki, devlet bankaları bütün ülkelerde iktisadî istikrarın temeli olan

mustakil müstahsilere, küçük tacir ve san'atkârlara kolaylıkla kredi açarlar.

3. Bütün bankalar millileştirildiği takdirde, müdiler gerektiğinde devletten yardım görecek olan kredi müesseselerinin iflâs etmelerinden endişeye kapılmazlar. Bu sebeple halkın bankalara karşı olan güveni artar ve dolayısıyla tasarruf mevduatının önemli oranda gelişmesi sağlanmış olur.

Bu suretle bankaların, hissedar ve idarecilerinin menfaatlerine göre değil, umumî menfaatler gözetilerek idare edilmesi temin edilir. Bu hal, devletin bankalar üzerindeki kontrolünü de haklı gösteren bir sebeptir.

Buna mukabil, bankaların millileştirilmesine karşı ileri sürülen başlıca mahzurlar da aşağıda gösterilmiştir:

1. Kredi tevziindeki seyyaliyet ve kolaylık ortadan kalkar. Birer devlet memuru olan banka müdürleri ve memurlarının yegâne endişeleri kendilerini mes'uliyetten kurtarmak olacağından, ikraz muameleleri pek müşkülâtla cereyan eder. Bu vaziyette olan bankalar sıkı kaideler altında ve ancak teminat karşılığında ikrazda bulunabilirler. Halbuki, kredi muamelelerinde kolay ve otomatik usüllerin tatbik edilmesi lâzım gelir.

2. Eğer devlet otoriteleri sıkı bir şekilde tarafsız hareket etmezlerse kredi istekleri ekonomik sebeplerden başka sebeplerle red veya kabul edilmiş olur. Bir çok sanayi ve ticaret erbabı müstahâk ve lâyük olmadıkları halde politik sebeplerle kredi temin ederler. Rejimin muhalifi olarak addedilen diğerleri ise, hususî bankalar tarafından kendilerine kolaylıkla yapılacak kredi yardımlarından mahrum kalırlar.

3. Bankalar, kendilerinden kredi isteyen müesseselerin hakikî iktisadî ve malî durumlarına ilgisiz kalırlarsa zarara maruz kalmaları ihtimali vardır. Bundan başka ihtiyaç halinde devletten kaynak temini imkânı idarecilerin risk ve dolayısıyla kâr duygularını zayıflatır. Devlet bankalarının masrafları da hususî bankalara nazaran daha fazla olur.

Bu zararlar devlet tarafından karşılanacağından müdiler doğrudan doğruya bir zarara maruz kalmazlar. Fakat neticede toplum, haksız olarak lehlerine kredi açılanların yerine bu fedakârlığı yüklenecektir. Bu hâl, bir serbest rejimden daha fena şekilde sermayenin israfına sebebiyet verir.

Sonuç olarak, millileştirme leh ve aleyhindeki deliller karşılaştırılırsa, aleyhdeki delillerin çok daha ağır bastığı şüphesizdir. Ancak, bankaların faaliyet konularının özellikleri ve hükümetin para - kredi politikasının bir vasıtası olarak tesirli ve bilgili bir murakabeye tabi tutulmaları gereği de açıktır.

YENİ İŞLETMENİN ESKİ İŞLETMENİN BORÇLARINDAN SORUMLULUĞU

Yazan: Dündar ÖZBİL
(Avukat)

A) Ticarî İşletmenin Tarifi

Ticarethane veya fabrika yahut ticarî şekilde işletilen diğer müesseseler «ticarî işletme» sayılır. (T.K. Madde: 11/1).

Bir ticarî işletmeyi, kısmen dahi olsa kendi adına işleten kimseye «tacir» denir. (T. K. Madde: 14).

B) Hakiki Şahıslar Yönünden Açılış

1) **Açılış** : Bir ticarî işletmeyi kurup açtığını sirküler, gazete, radyo vesair ilân vasıtalarıyla halka bildirmiş veya işletmesini ticaret siciline kaydettirerek keyfiyeti ilân etmiş olan kimse fiilen işletmeye başlamamış olsa bile «tacir» sayılır. (T. K. Madde: 14/2) Buna benzer hüküm Vergi Usul Kanununun 154 üncü maddesinde mevcuttur.

2) **Açılış şekilleri** : Tacir Ticaret Siciline kaydolanmak mecburiyetindedir. (T. K. Madde: 20), Ticaret ve Sanayi Odasına kayıt mecburiyeti Özel kanunlara tabidir (*). Gelir Vergisi yönünden bir ay içinde Vergi Dairesine işe başlamanın bildirilmesi (V. U. K. Madde: 171, 172) işe başlama tarihinden veya işe başlama sayılan hallerin (V. U. K. Madde: 154) vukuundan itibaren bir ay içinde (V. U. K. Madde: 221, B:3) tasdik ettirmesi lâzımdır. Bundan başka, ticaret ve sanat için açılan bütün yerleri idare edenler, bu yerlerde her hangi bir suretle oturanlarla daimi olarak çalışanlara, numunesi kanunda gösterilen hüviyet varakalarını imza ettirerek yirmi dört saat içinde ait olduğu zabıtaya göndermeye ve bu yerlerden ayrılanları haber vermeye ve hüviyet varakalarını imza etmeye mecburdurlar. (1704 sayılı 9-6-1930 Tarihli Kanun).

(*) 5590 sayılı ve 8/3/1950 T. li kanun ve buna ilişkin Tüzük

3) **Açılışın hukukî neticeleri:** Bir işletmenin devralınması (B. K. Madde: 179) veya ticarî emtianın satın alınması yahut eski işletmenin yerinde yeni bir işletme açılması halinde bazı durumlarda sorumluluk doğmakta ve eski işletmenin borcundan yeni işletme sorumlu olmaktadır.

a) **Açık sorumluluk hali:** Bir işletmeyi varlıkları ve borçlarıyla birlikte devralan kimse, bunu alacaklılara ihbar veya gazetelerde ilân ettiği tarihten itibaren onlara karşı mâmelekin veya işletmenin borçlarından sorumlu olur (B. K. Madde: 179). Burada yeni işletmenin açık bir kabulü gerekmektedir. Keyfiyet gazete ilânı veya alacaklıya ihbarı havi bir yazı ile tevsik edilir.

b) **Kapalı sorumluluk hali:** Bu sorumluluk çeşidi hukukumuzda 538 sayılı kanunla, 7/6/1965 tarihinden itibaren girmiştir. İcra ve İflâs Kanununu önemli şekilde değiştiren bu kanun alacaklının himâyesi için bazı hükümler getirmiştir. İcra ve İflâs Kanununun eski hükümleri yetersiz bulunmaktaydı. Böylece borçlu dükkânındaki bütün mallarını bir saat içinde muvazaalı bir şekilde, fakat görünüşe göre muhteber bir satış bir satış akdi havası içinde fatura ile satabiliyor ve alacaklının takip hakkı bu suretle bertaraf edilebiliyordu. Gerçekten İcra ve İflâs Kanununun eski hükümleri, bu devrin iptalini alacaklıya tanımış idi. Fakat alacaklının, üçüncü şahsın «kötü niyetli» olduğunu ve izrar kasdi ile hareket ettiğini Mahkemede izah ve isbat etmesi gerekiyordu. İzrar kasdinin isbatındaki zorluk 538 sayılı kanunla alacaklı lehine giderilmiştir. 538 sayılı kanun bu durumda bir kötü niyet karinesi kabul etmiştir.

Bu suretle ticarî işletmenin veya iş yerindeki mevcut ticarî emteanın tamamını veya mühim bir kısmını devir satın alan yahut bir kısmını iktisaplar beraber iş yerini sonradan işgâl eden şahsın alacaklıyı izrar kastile hareket ettiği kabul edilmektedir. Bu durumda mal satın alan kişi, satıcının borçlarından dolayı onun alacaklılarına karşı aleyhine açılacak iptâl davası zımında sorumlu kalmaktadır. Ancak, devir, satış veya terk tarihinden en az üç ay evvel keyfiyeti yazılı olarak alacaklıya bildirmiş veya ticarî işletmenin bulunduğu yerde, görülebilir levhalar asmakla beraber Ticaret Sicili Gazetesiyle, bu mümkün olmadığı takdirde bütün alacaklıların ittilânını temin edecek şekilde münasip vasıtalarla ilân etmişse, yeni tacir eski tacirin borcundan sorumlu olmaz. (İ. İ. K. Madde : 280/4) Bu hükümden anlaşılacağı üzere, eşya satın alanın sorumluluğu için işyerini devir alması veya işgâl etmesi şart değildir. Ancak eşyanın ticarî örfe göre tecviz edilmiyecek miktarda mühim bir kısmını satın veya devir alması kâfidir. Buna mukabil, işyerini işgâl edenin sorumluluğu işyerinde eskiden mevcut emteanın tamamını

veya mühim bir kısmını devir veya satınalmasa bile mücerret cüz-i bir kısmını alması ile doğar. İşyerini işgâl eden yeni tacirin işyerini boş olarak ve eski tüccarın hiçbir malını satın veya devir almamak suretiyle kiralamış olması halinde sorumluluğu doğmaz.

Bu yeni hükmün tatbikatı henüz belli olmamakla beraber meselenin önemli tarafı, malı satınalan üçüncü şahsın, borçluya ait işletmenin veya işyerindeki mevcut ticarî emteanın tamamını veya mühim bir kısmını alıp almamış olduğunu satış akti esnasında nereden tahkik edeceği ve durumu nereden bilebileceğidir. Bundan başka borsalar ve aleni müzayedelerde bir şahsın malının tamamını veya mühim bir kısmını satın alan kişinin, böyle bir iptâl davası yoluyla satanın borçlarından sorumlu kalmasının makul bir izahı olamaz, Diğer taraftan satış münasebetlerinde alıcı kişinin yaptığı satış aktindeki emniyet ve huzur hissi açık ve kesin olmadıkça satış münasebetlerine menfi tesirleri olabileceği de düşünölmeye değer bir husustur.

1868

ASIRLIK TECRÜBE
ARADIĞINIZ EMNİYET
BOL İKRAMİYE
SOSYAL HİZMET

**EMNİYET
SANDIĞI**

**PİYASA HAREKETLERİ
VE
1967 YILININ BAŞINDA
EKONOMİK DURUMA GENEL BİR BAKIŞ**

Hazırlayan: Yıldırım KILKIŞ

I — 1966 Yılında Genel Durum :

1966 yılı, memleketimizin ekonomik hayatında oldukça canlı ve hareketli bir yıl olmuştur. 1965 yılının enflasyon iddiaları yıl zarfında tamamen arkada kalmış ve Türkiye ekonomisi uzun bir süreden beri içine girdiği bünye değişikliği dalgalanmaları arasında hızlı bir gelişme göstermiştir.

Genel yapısı itibarile ziraî bir bünye arzeden Türkiye ekonomisinde ziraî üretimin millî gelir içindeki payı azalmaktadır. 1963 te % 40,5 olan bu pay 1966 yılında % 36,1'e düşmüştür. 1967 yılı kalkınma programında da açıklandığı veçhile bu durum memleket ekonomisinde Kalkınma Plânının öngördüğü bünye değişikliğinin gerçekleşmekte olduğunu göstermektedir.

Diğer taraftan, nüfusumuzun yılda % 3'e varan bir nispette arttığı malûmdur. Buna rağmen üretim sektörlerindeki daha yüksek artış, nüfus başına düşen millî gelirin de arttığını göstermektedir.

Carî fiyatlarla hesaplanmış adam başına millî gelir, 1950 de 428 TL. iken, 1960 da 1.598 TL. na 1964 de 2.074 TL. na, 1965 de 2.180 TL. na yükselmiştir.

A. Sınai Üretim :

Sınai üretim bir çok kalemlerde artış göstermektedir. En önemli artış saç imâlinde olmuştur. Ereğli Demir ve Çelik fabrikalarının bu konudaki üretime hız vermesi neticesi 1965 yılının ilk 9 ayında 51.100 ton olan saç üretimi, 1966 yılının aynı devresinde 145.900 tona yükselmiştir.

Bazı Sektörler itibarile sınai üretim durumu şöyledir: (Ocak-Eylül)

Özel ve Resmî Sektör	1965	1966
Ham demir (ton)	333.200	543.300
Çelik İngot (ton)	311.100	626.800
Borular (ton)	20.000	17.600
Çimento (ton)	2.357.500	2.908.800
Şeker (ton)	217.300	159.900

Resmî Sektör :

Yün ipliği (ton)	2.300	2.500
Yünlü dokuma (1.000 metre)	3.329	3.264
Pamuk ipliği (ton)	23.600	24.600
Pamuk dokuma (1.000 m.)	135.889	136.456

Özel Sektör :

Pencere cam (2 mm.) m ²	5.414.722	5.686.908
Şişe ve sam eşya (ton)	23.670	23.641

İnşaat malzemelerinde, kereste, fayans, tuğla, kiremit ile, elektrik malzemesi üretimi de geçen yıldan yüksek olmuştur.

B. Ziraî Üretim :

Ziraî üretimde durum, 1966 nın geçici üretim rakamları 1965 rakamları ile mukayese edilince, yulaf ve kaplıca kalemleri hariç, hububat cinslerinin hepsinde artış göstermektedir.

Süt ve sütlü mahsuller üretimi 1966 yılında yeterli olmuş ve talebi karşılamıştır.

Zeytinlerde kurt bulunması sebebiyle, zeytinyağ üretiminde yemeklik cinslerin az olduğu ve fiyatların artacağı ifade edilmektedir.

C. Dış Ticaret :

1966 yılının ilk 10 ayında, 1965 yılının aynı devresine nazaran ihracatımızda artış olmuştur:

Ö c a k — E y l ü l

	1 9 6 5	1 9 6 6
İhracat	330.256.000 (dolar)	358.407.000 (dolar)
İthalât	466.750.000 »	591.667.000 »

D. Piyasa Durumu :

1966 yılında piyasalar, genel iş hacmindeki genişlemeye paralel olarak hareketli geçmiştir. Mevsimlik, normal dalgalanmalar haricinde, yaz mevsiminin kış aylarına kadar devam etmesi, özellikle dokumalar ve inşaat malzemeleri satışlarında normal dalgalanmalara tesir etmiştir.

Stoklar, bazı ithal kalemleri haricinde ihtiyaca yetecek seviyededir. Yalnız bazı ziraî ürünlerde rekoltenin fazlalığı dolayısıyla, stokların artmasından endişe edilmektedir.

II — 1967 Yılına Ait Tahminler :

Ekonomimizin ekspansiyonist bir safhaya girdiği anlaşılmaktadır. Sınai üretim muntazam bir tempo ile devamlı artış göstermektedir. Ziraî üretim genellikle hava şartlarına tâbi ise de, daimî yükselen bir eğilimde gelişmektedir. Diğer taraftan, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında öngörülen projelerin gerçekleşmesi yeni bir safhaya girmiştir. Proje hazırlıklarının gecikmesi dolayısıyla yerine getirilemeyen çeşitli devlet yatırımlarından, 1966 yılında tamamlananların; imalât, enerji, madencilik sektörlerinde projelerin büyük ölçülerde bitirilmiş olmasiyle yüksek bir seviyeye vardığı tahmin edilmektedir.

Özel sektör ise, imalât sanayi'ine gittikçe artan nispetlerde yatırım yapma eğilimindedir. Konut inşaatı, Kalkınma Plânının yıllık uygulama programlarında öngörülen çeşitli tedbirlere rağmen artan bir hız ile devam etmektedir.

1967 yıllık Kalkınma programında açıklandığına göre, yeni yıl zarfında ekonominin çeşitli sektörlerinde 16 milyar 450 milyon liralık yatırım yapılması beklenmektedir. Bu yatırımların dokümü şöyledir: (milyon TL.)

Sektör	Kamu Sektörü	Özel Sektör	T o p l a m
Tarım	1.714,3	750	2.464,3
Madencilik	648,3	270	918,3
İmalât Sanayii	1.478,0	1.600,0	3.078,0
Enerji	1.212,5	100,0	1.312,5
Ulaştırma	1.771,1	750,0	2.527,1
Turizm	143,0	200,0	343,0
Hizmetler	959,8	300,0	1.259,8
Eğitim	1.050,0	15,0	1.065,0
Sağlık	237,0	15,0	312,0
Konut	170,0	3.000,0	3.170,0
T o p l a m	9.450,0	7.000,0	16.450,0

(Kaynak: Resmî Gazete, 14.12.1966, Sayı 12477. Sahife 18.)

Yukarıda açıklanan rakamlar 1967 yılında, memleketimiz ekonomisinin içine girdiği ekspansiyonist durumun, aynı hızla devam edeceğinin ifadesidir. Bu gelişme piyasa hareketlerinin canlı olarak devam edeceği şeklinde kabul edilebilir.

Dünya piyasalarında, özellikle Batı Almanya ve İngiltere'de ekonomik faaliyetler bir durgunluk devresi manzarası göstermektedir. Amerika Birleşik Devletlerinde de bazı sahalarda aynı durum müşahade edilmektedir. Bununla beraber, bu memleketlerde alınan tedbirlerin 1967 yılında, müşahade edilen durgunluğu giderici tesirler icra etmesi beklenmelidir.

Diğer taraftan, Batı Bloku memleketlerinde, Doğu Bloku memleketleri ile ticarî ilişkilerin arttırılması ve geliştirilmesi yolunda önemli gayretlerin mevcudiyeti sezilmektedir.

Memleketimizde de Doğu Bloku memleketleriyle olan ticarî ilişkiler 1962 yılından bu yana hızlı bir gelişme göstermiştir. İhracatımızın toplamı içinde 1962 yılında % 9,36 yer alan anlaşmalı memleketler ihracat nispeti 1965 de % 17,9'a, 1966 yılının ilk 9 ayında % 36'ya yükselmiştir. Bu rakam 1967 yılında aynı kalsa dahi önemli bir gelişmenin mevcudiyetine işaret etmektedir.

Sonuç olarak şu hususu belirtmek yerinde olacaktır: Özellikle sanai sahada görülen gelişmeler ve ekonomimizin genişleyen bir seyir takip etmesi, 1967 yılında özellikle iç piyasalarda canlı ve hareketli bir devrenin beklenmesi gerektiğini göstermektedir. Bu durumun gerçekleşmesi ve memleket ekonomisinin olumlu bir gelişme göstermesi en büyük arzumuzdur.

III — 1966 Aralık Ayında Piyasa Hareketleri :

A — SANAYİ MAMÜLLERİ :

1. Dokuma Sanayii Mamülleri :

a) Yünlü Dokuma :

Kış mevsimine girdiğimiz bu ay içinde yünlü dokuma piyasası beklenen hareketli duruma daha gelememiştir. Satışlar normal seyrini muhafaza ettiğinden stoklarda değişiklik yoktur.

Ramazan ayının verdiği nisbî durgunluğun, bayrama doğru tamamen geçmesi ve satışların çok hareketlenmesi beklenmektedir.

b) Pamuklu Dokuma :

Pamuklu dokuma piyasası da durgundur. Bununla beraber geçen aya nazaran fiyatlarda 25 - 50 kuruş arasında bir artış görülmüştür. Pamuk ihracatının devam etmesinin bu fiyat artışlarının sebebi olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca yünlü men-
sucata karıştırılan sentetik elyaf nispeti dolayısıyla talebin pamuklu dokuma piya-
sasına daha ziyade yöneldiği de söylenmektedir.

Pamuklu dokumaların fiyatları, damalı 138/140 cm. 10,75 TL. na, yollu 138/140 cm. 10,— TL. na yükselmiştir.

1967 Ocak ayı ortalarına doğru talebin ve fiyatların biraz daha artması beklen-
mektedir.

2. Züccaciye ve Pencere Camı :

a) Züccaciye :

Züccaciye piyasasının hareketi geçen aydan biraz daha fazladır. Bunun sebebi yılbaşı devresi dolayısıyla talebin biraz artmasıdır. Diğer taraftan arzın yeterli olu-
şu fiyatların artmasını önlemektedir. 1967 Ocak ayının birinci yarısının, bayram
dolayısıyla canlılığını muhafaza etmesi beklenmektedir.

b) Pencere Camı :

Geçen aydan beri darlığı hissedilen 5, 6 ve 7 mm. lik camların, fiyatları bir
miktar artmış bulunmaktadır. 5 mm. lik camların toptan satış fiyatı 33,80 TL.,
6 mm. lik 43 TL., 7 mm. lik ise 46,— TL. na yükselmiştir.

Arnova camların (buzlu cam) ise geçen ay 36,— TL. na kadar yükselen fiyat-
ları, bir miktar ithalât dolayısıyla 33,— TL. ya kadar gerilemiştir.

İnşaat mevsiminin artık hızını almış olması dolayısıyla bu piyasada daha fazla
bir fiyat artışı beklenmemektedir.

B — İNŞAAT MALZEMESİ :

1. Yuvarlak Demir :

1966 Kasım ayından beri, bu piyasada müşahade edilen durgunluk devam et-
mektedir. İnşaat mevsiminin artık geçmiş olması dolayısıyla fiyatlar hareketsiz kal-
mıştır. Karabük ve Makine Kimya tahsisleri normaldir. Akreditifleri açılmış bulu-
nan Macaristan malı kütüklerin 1967 başlarında ithâli gerçekleşirse, fiyatların bi-
raz gerilemesi beklenmelidir.

Geçen ayın ikinci yarısında fabrika teslim fiyatları şöyle olmuştur:

6 mm. lik firkete	195 — 200 Krş.
6 » » kangal	192 — 194 »
8 — 10 » »	175 »
12 — 24 » »	170 — 173 »

2. Profil Demir :

Geçen ayın başından beri durulmuş bulunan piyasa, aynı seyirde devam etmek-

tedir. Yerli imalâthanelerin 20 ve 60 lık köşebent, lama ve dörtköşe çeşitlerindeki arzları fiyatların artmasını tamamen önlemiştir. Yokluğu hissedilen kalemler I putrelerde 220 mm. lik ve 240 mm. lik; U demirinde 60 mm. lik, 70 mm. lik ve 240-280 mm. lik demirlerdir.

Bu piyasanın 1967 Ocak ayında da aynı durgunluğu devam ettirmesi beklenmektedir.

3. Çimento :

Aralık ayında bazı teknik arızalar yüzünden mal temininin biraz daralması ve şiddetli lodos'un tesirile Anadolu yakasından İstanbul piyasasına nakliyenin güçleşmesi sebepleriyle 1966 Kasım ayında normale dönen çimento fiyatları, geçen ayın ikinci yarısında tekrar 2 — 2,5 TL. yükselmiştir.

Bununla beraber, piyasaya arzın artık bir düzene girmesi ve inşaat mevsiminin tamamen durgun bir devreye varması, çimento fiyatlarının iyice geriliyeceğini göstermektedir.

Beyaz çimento piyasasının da aynı şekilde durgun devreye girmesi ve talebin gerilemesi, fiyatların 36 — 37 TL. na düşmesine sebep olmuştur.

4. Kereste :

Kereste piyasası, iş hacmi ve fiyatlar bakımından normal seyrine devam etmektedir. Bu durumun daha uzun bir müddet devam etmesi beklenmektedir.

1966 Aralık ayı itibarile fiyatlar şöyledir : (m³)

Çam (Doğramalık)	750 — 900 TL.
Çam (Kaba işler için)	550 — 650 TL.
Çıralı Çam	900 — 1.000 TL.
Kökнар (Doğramalık)	640 — 700 TL.
Kökнар (Kaba işler için)	550 — 650 TL.

5. Karo Fayans :

Karo fayans piyasası biraz canlanmıştır. Yerli mamûlerin kalitesi memnuniyet vericidir. Talebin artması ve ithâl mallarının arzının azalması fiyatlarda geçen aya nazaran 3 - 10 kuruş kadar yükselme olmasına sebebiyet vermiştir.

Mevsim dolayısıyla inşaat piyasasında karo fayans talebinin devam etmesi beklenmektedir. Ancak fiyat artışlarının yerli imalâtçıların kaliteli arzları sebebiyle fazla olmayacağı anlaşılmaktadır.

1966 Aralık itibarile fiyatlar şöyledir:

Yerli ekstra	97 — 100 Krş.
» standart	96 — 97 »
» üçüncü	86 — 90 »

Yabancı menşeli mallar 120 - 160 krş. arasında muamele görmüştür. Çekoslovak malları ise piyasadandan çekilmiştir.

C — GIDA MADDELERİ :

1. Bakliyat ve Pirinç :

Kış mevsimi dolayısıyla canlanan bakliyat piyasasında satışlar oldukça artmıştır. Ramazan'ın tesirile de hızlı görülen bu piyasadaki hareketli durum, fiyatları da etkilemiştir.

1966 Aralık ayı itibarile bakliyat fiyatları şöyledir:

Dermason fasulye	300 — 325	Krş.
Horoz fasulye	230 — 250	»
Nohut	200 — 235	»
Kırmızı mercimek	225 — 235	»
Yeşil mercimek	225 — 270	»

Pirinç fiyatlarında ise, geçen devrede tahmin edildiği veçhile bir fiyat artışı olmamış, hatta 10 kuruş kadar gerileme görülmüştür. Buna göre bersani pirinçler 270 kuruşa, karolin cinsi 330 kuruşa, maratelli cinsi ise 240 kuruşa kadar muamele görmüştür.

Kış mevsimi ve Ramazan Ayı dolayisile bakliyat fiyatlarının biraz daha artması beklenirken, pirinç üretimin yüksekliğinin pirinç fiyatlarının artmasını önliyeceği anlaşılmaktadır.

2. Zeytinyağ ve Diğer Nebatî Yağlar :

Nebatî yağ piyasası, üretimin yüksek olmasına rağmen margarin ve zeytinyağ fiyatlarındaki hareket dolayisile, fiyat istikrarını kaybetme temayülündedir.

Margarinlerin piyasaya arzı azalmıştır. Turyağ fabrikasında grev sebebiyle bu fabrikada imalât durmuştur. Vita fabrikasının piyasaya dağıttığı margarinlerin el değiştirerek sunî fiyat artışı yarattığı ifade edilmektedir. Nebatî yağların fiyatları 1966 Ekim ayına nazaran 15 — 20 kuruş artmıştır. Turyağ'daki grevin sona ermesi ve Vita fabrikasının daha bol mal tevzi ile önümüzdeki devrede fiyatların normale dönmesi beklenmektedir.

Zeytinyağ satışları, stokların azalması sebebiyle yavaşlamıştır. Yeni mahsül zeytinyağının piyasaya çıkması biraz gecikmişse de, üretim başlamıştır. Zeytinlerdeki çürük nispeti fazla olduğundan yemeklik zeytinyağ fiyatlarının bu durumdan müteessir olması beklenmektedir. Hâlen zeytinyağ fiyatları ekstra ekstra 770, birinci kupe 680 kuruştur.

3. Beyaz Peynir :

Üretim bölgelerinden mal sevki durmuştur. Ramazan dolayisile durgun olan satışlar nispeten canlanmış ve stoklarda azalma % 30'u bulmuştur. Bu durum fiyatlara da tesir etmiştir. Teneke başına 5 — 10 TL. artış görülmektedir. Tam yağlı peynir tenekesi 130,- TL., yağlı 95 - 110 TL., yavan cinslerde ise 50 - 60 TL. ndan muamele görmüştür.

Kış mevsimine girildiği, üretimin çok yavaşladığı bu devrede, fiyatlarda devamlı artış beklenmektedir.

D — ALTIN FİYATLARI :

1966 Kasım ayı ikinci yarısında ve Aralık ayı içinde, altın fiyatlarının seyri şöyledir: (TL.)

	Cumhuriyet	Reşat	İngiliz
21.11.1966	98	169	121
28.11.1966	98,50	169,50	122
5.12.1966	98,50	169,50	122
12.12.1966	98,75	168	122
19.12.1966	98,60	164	122

E — TOPTAN EŞYA FİYAT İNDEKSİ :

1958 = 100 itibarile, İstanbul toptan eşya fiyatları indeksi, 1966 Kasım ayında 151,5 olmuştur. 1966 Ekim ayı indeksi 151,2, geçen yılın Kasım ayı indeksi ise 144,3 idi.

F — DIŞ TİCARET :

1966 Ekim ayına ait ihracat ve ithalât rakamları şöyledir:

1. İhracat :

1966 Ekim ayı ihracatı 495.899.000,— TL. dir. 1966 Ocak - Ekim ihracat toplamı ise 3.225.663.000,— TL. dir. Bu rakam, 1965 yılının aynı 10 aylık devresine nazaran 253.354.000,— TL. fazlalık göstermektedir.

İhracat kalemlerinde 1966 Ekim ayındaki artış, 1965 Ekim ayına nazaran yaş meyve ve sebze, pamuk, hayvan yemleri, bakır, şeker ve şekerli mamüllerde olmuştur.

Azalma ise hububat ve akaryakıt kalemlerindedir.

Ekim ayı itibarile ihracatımız, geçen yılın aynı ayına nispetle, Batı Almanya'ya, İngiltere'ye, Avusturya'ya, Belçika - Lüksemburg'a, Fransa'ya, İsrail'e ve İtalya'ya artma; A.B.D.'ne ve Suudî Arabistan'a azalma göstermiştir.

2. İthalât :

1966 Ekim ayı ithalâtı 522.039.000 TL., 1966 Ocak - Ekim ithalât toplamı ise 5.372.346.000,— TL. dir. Bu rakam 1965 yılının aynı 10 aylık devresine nazaran 1.134.255.000,— TL. daha fazladır.

1966 Ekim ayındaki ithalâta, geçen yılın aynı ayına nazaran, hayvanî ve nebatî yağlar, kauçuk ve mamûlâtı, demir ve çelik, makineler, organik ve inorganik kimyevî müstahsallar, sun'î ve plâstik maddeler kalemlerinde artış olmuştur. Azalma ise hububat, boya ve vernik, akaryakıt ve canlı hayvan ve hayvan mahsûlleri kalemlerindedir.

1966 Ekim ayı ithalâtımız, geçen yılın aynı ayına nispetle Batı Almanya, Belçika - Lüksemburg, A.B.D., Fransa, İngiltere, İsviçre, İtalya, Rusya ve Çekoslovakya'dan artmış; Irak ve Suudî Arabistan'dan azalmıştır.

OKUYUCU SORULARI

Ankara'dan bir okuyucumuzun sorusu :

S o r u : Firmaların bankalara verdikleri hesap vaziyetlerinin sıhhatli olabilmesini temin için mevcut imkânlar yeterli midir, yoksa yeni müeyyideler konulması uygun olur mu?

C e v a p : Firmaların bankalara verdikleri hesap vaziyetlerinde hatalı bilgiler olması kasıtlı veya kasıtsız sebeplerden doğabilmektedir. Banka istihbaratının bir gayesi de, bu beyannamelerin sıhhatli şekilde düzenlenip düzenlenmediğini ortaya koymaktır. Buna imkân vermek üzere, hesap vaziyetlerinin altına firmaların defter ve muhasebe kayıtlarının kontroluna dair muvafakatları önceden alınmaktadır. Beyannamelerin doldurulmasında kasıtsız yanlışları önlemek ve firmaların bu konuda aydınlatılmasına çalışmak - burada asıl sorumlu firmalar olmakla birlikte - istihbarat elemanlarına düşen görevler arasındadır.

Öteyandan, beyanname alınması, Bankacılar yönünden cezaî müeyyideye bağlanmış bulunmaktadır. (Bankalar Kanunu, Madde: 68)

Beyannamelerde verilen bilgilerin gerçeğe uygun olmayışının müeyyidesi, bu gibi firmalarla bankaların kredi münasebetlerine girmeleridir. Kanaatımızca bu, genellikle, yeterli bir müeyyidedir.

Beyanname ve blânçolardaki bilgilerin gerçeğe uygunluğunu sağlayabilmek üzere akla gelebilen etkili bir yol, bunların - muayyen sermayeden fazla olanlarının - beyanname ve blânçolarının kanun tasarıları hazırlanmış bulunan «serbest hesap uzmanları» na tasdikini; hisseli sermaye şirketlerinin bu şekilde tasdikli blânçolarının da ayrıca ilânını istemek olabilir.

Bu iki hususun kanunlaşması yerinde bir tedbir olacaktır.

Rize'den bir okuyucumuzun sorusu :

S o r u : Teminat ve kefâlet mektubu lehdarının mutlaka kredisi olmak gerekir mi? Yoksa kredili bir şahsın talimatına dayanılarak kredili olmayan bir kimse lehine teminat ve kefâlet mektubu verilebilir mi?

C e v a p : Teminat ve kefâlet mektubu lehdarın mutlaka kredili müşteri olması gerekmez. Ancak, lehdarın işini başarmadaki kabiliyeti, genellikle sübjektif kredi değerliliği yönünden durumu tetkik edilip, müsbet kanaata varılmış olmalıdır. Lehdarın başarısızlığı teminat mektubunun paraya çevrilmesini, netice itibariyle, kredili müşteriye rücu etmeyi, bu ise muhtemel bir riski doğurabilir. Bu yönden, lehdar kredili müşteri değilse, kredili müşterinin durumuna göre, kefâlet veya diğer teminatlar Bankalar Kanununun verdiği cevaz içerisinde gayrimenkul teminatı alınması gereklidir.

BANKA KREDİLERİNİ TANZİM KOMİTESİ KARARLARI

Karar tarihi : 12 Ekim 1966
Karar sayısı : 162

Resmî Gazete No: 12468
Tarihi: 3/12/1966

Tasarrufu Teşvik İkramiyeleri esaslarında, bu husustaki ısrarlı yayınlarla rağmen, geçen yıla göre bir değişiklik olmamıştır. Dergimiz bundan böyle her ay çıkan Banka Kredileri Tanzim Komitesi kararlarını bu sûtunda okuyucularına sunacaktır, BANKA

7129 sayılı Bankalar Kanununun 32 nci maddesi hükmüne göre, bankalarca tevzi edilebilecek tasarrufu teşvik ikramiyelerinin 1967 yılında tatbik olunacak miktarları ve nispetleri ile şekil, şart, mahiyet ve nevileri aşağıdaki şekilde tesbit edilmiştir:

Madde 1 — Teşvik ikramiyelerinin miktar ve nispetleri :

Mevduat kabulüne mezun olan bankaların 7129 sayılı Bankalar Kanununun 32 nci maddesi hükümlerine göre 1967 yılında verebilecekleri tasarrufu teşvik ikramiyelerinin yekûn olarak baliği, kabul etmiş buldukları tasarruf mevduatı yekûnunun (% 5,75) i ile tasarruf mevduatının miktarı ile mukayyet olmaksızın, her banka için seyyanen kabul edilen (Yedi yüz elli bin) liralık sabit plâfonun mecmuunu geçemez.

Madde 2 — İkramiye nispetinin hesaplanması esasları :

1967 yılı için tasarruf mevduatını teşvik ikramiyesi tertip edecek bankalar (1) inci maddede yazılı (% 5,75) nispetinin hesaplanmasında, 30 Eylül 1966 tarihi itibarıyla tanzim edecekleri üç aylık umumi vaziyetlerinde yer alan tasarruf mevduatı yekûnunu esas ittihaz edeceklerdir.

Ancak, bankaların (Tasarrufu teşvik ikramiyesi) plânlarını ihzar ettikten sonra, kabul ettikleri tasarruf mevduatında üçer aylık umumi vaziyetlerine göre tesbit olunacak artışlar, kendilerine ikramiye plânlarının artırılması imkânını sağladığı takdirde artan miktarın (% 5,75)ini geçmemek üzere bundan faydalanabilirler.

(1) inci madde ile bu maddenin birinci ve ikinci fıkraları hükümleri dairesinde hesaplanan tasarrufu teşvik ikramiyesi tutarlarından bir kısmının veya tamamının 1967 yılı içinde kullanılmayarak, müteakip senelerde yürürlüğe girecek

kararnameler hükümlerine göre tesbit edilecek ikramiye plâfonları fevkinde tevzi edilmek üzere bir provizyon olarak ayrılması caiz değildir.

Madde 3 — İkramiye olarak kur'a ile tevzi olunacak kıymetler :

Tasarrufu teşvik ikramiyesi olarak bankalarca para, Devlet ve Amortisman ve Kredi Sandığı tahvili, gayrimetruş ev veya apartman veya apartman dairesi, arsa, tahsil bursu, hayat sigortası, irat ikramiyesi ve bunlara mümasil, bankacılığın vakar ve itibarını zedelemeyecek vasıfta ve mahiyette faydalı kıymetler tevzi olunabilir. Bu suretle bankalarca dağıtılacak ikramiyelerin bedelleri tutarı (1 ve 2) nci maddeler hükmü dairesinde 1967 yılı için tesbit olunan âzami ikramiye miktarları baliğini ve ikramiye olarak tevziine cevaz verilen kıymetlerin beher kur'a numarasına isabet edecek değeri de 100.000.— lirayı hiç bir suretle geçmez.

İkramiye plânları ile müteakip senelere sari tahsil bursu, irat ikramiyesi, hayat sigortası gibi kıymetleri dağıtan bankaların geçmiş yıllarda yapılmış keşide-lerden carî sene içinde bunlara ait olarak ödeyecekleri yıllık veya aylık irat veya prim tutarları da (1 ve 2), nci maddeler hükümleri dairesinde, 1967 yılı için tesbit olunan âzami ikramiye limitine dâhil olacakları gibi, evvelki yıllarda keşide edilmiş bu kabil ikramiyelerin 1967 yılında ödenecek kısmı o yıl keşide suretiyle tevzi edilecek fiilî ikramiye tutarı içinde halka ilân edilemez.

İkramiye olarak dağıtılacak kıymetlerin gayrimenkullere tahsis edilebilecek kısmı, her bankanın senelik ikramiye plânlarının % 45 ini geçemeyeceği gibi, gerek bunların ve gerekse nakit dışında kalan ve bu maddenin birinci fıkrasında tadat olunan kıymetlerle bunlara mümasil kıymetlerin vasıfları ve para olarak tekâbül ettikleri değerleri ile ikramiyelerin, bankanın bilûmum şubelerine şâmil bulunduğu açıkça halka neşir ve ilân olunacaktır.

Kendilerine gayrimenkul veya bu maddenin birinci fıkrasında yazılı kıymetler isabet eden mudiler, bunları aynen veya neşir ve ilân edilen bedelini nakden almakta muhayerdirler.

Mahiyeti ne olursa olsun bilûmum krediler ve her bankanın seyyanen ifa, icra ve istihsal edemeyeceği ve binnetice bankalar arasında haksız rekabet tevhit edecek olan ve bu maddenin birinci fıkrasındaki tarifin dışında kalan eşya, ayın veya hizmetler ve bunlar üzerinden yapılacak her türlü iskonto ve tenzilâtlar ikramiye plânlarına ithal ve ilân olunamazlar.

Ayrıca, bankalar tasarruf hesabı küşadında veya yeni şubeler açılışında, açılış hediye ve hatırası namı altında veya hesabı mevcut tasarruf mevduatı sahiplerine teberrularda bulunmak veya lehlerine herhangi bir masraf ihtiyar etmek veya vergilerini ödemek gibi şekil ve suretlerde nakit, ayın veya hizmet olarak müşterileri lehine hiç bir menfaat temin edemezler. Ancak, bankalarca yılbaşlarında umumiyetle müşterilerine gerek evsaf ve gerekse değer itibariyle dağıtılması zaman bakımından da mutad ve müteamel olan takvim, muhtıra defterleri, anahtarlık, para cüzdanı, risale, kitaplar, broşürler, mektep defterleri, mevkuteler ve emsalini ikramiye plân ve plâfonları dışında tevzi ve bunlardan tasarruf mevduatı mudilerini de istifade ettirebilirler. Bu hediyelerin yeni şube veya hesap küşadı ile ilgilendirilmesi ve bunların tevzi ile ilgili olarak ilânda bulunulması da caiz değildir.

İkramiye olarak dağıtılacak gayrimenkullerle bu maddenin birinci fıkrasının şumulüne giren diğer bilümm kıymetlerin veraset ve intikal vergileri, resim ve harcları ikramiye isabet eden mudilere ait olacaktır. Bankalar senelik ikramiye tutarlarından mahsup suretiyle dahi bu vergileri ödeyemezler.

Madde 4 — Senelik keşide adedleri ve keşidelere iştirakte mevduatın miktarı ve bankada kalması gereken asgarî müddet :

İkramiye keşideleri senede altı defadan fazla yapılamaz, ancak yeni şubeler küşadı dolayısıyla, şubelerin açılışını takibeden aybaşından itibaren altı ay içinde tertip olunacak mahallî keşideler, bu keşidelerde verilecek ikramiyelerin bedelleri tutarı (1 ve 2) nci maddelerde tesbit olunan âzami hadlerden mahsup edilmek kaydıyla, bu altı keşidenin dışındadır.

Diğer taraftan, carî yıla ait keşidelerden birinin ertesi yılda yapılması suretiyle de bir yıl içinde altıdan fazla keşide tertibi caiz değildir.

Mudilerin ikramiyeye hak kazanabilmeleri için kur'a numaralarına tekabül eden paralarının son para yatırma gününden itibaren en az altmış gün devamlı olarak bankada kalması lâzımdır. Bu müddet içinde çekilen mevduat kur'a numarası alamıyacağı cihetle, ikramiye keşidelerine iştirak ettirilemez. Kur'a numaraları mezkûr müddetin bitimi esas alınmak suretiyle tesbit olunarak ikramiye keşideleri bu tarihi takib eden otuz günlük sürenin ikinci onbeş günü zarfında yapılır. Mudilerin, paralarını bu otuz günlük müddet içinde çekmeleri keşideye katılmak ve ikramiye kazanmak haklarına hâlel vermez.

Tertip edilecek keşidelere ait son para yatırma tarihi ile, keşide tarihi halka açıkça neşir ve ilân olunur. Son para yatırma tarihi geçmiş olan keşidelere katılmak imkânı bulunduğu zehabını uyandıracak tarzda ilân yapılmaz.

İkramiye keşidelerine iştirak edebilmek için yatırılması gereken asgarî mevduat miktarları bankalarca tesbit olunur. Ancak, kur'aya esas olarak tâyin edilecek asgarî miktar, bir sene ve daha fazla vâdeli tasarruf mevduatında, vâdesiz mevduat için tesbit edilen vahidin yarısından fazla olamaz ve diğer şartlar vâdeli mevduat aleyhine değiştirilemez.

Keşideler münhasıran bankanın merkezinin veya şubelerinden birinin bulunduğu şehir veya kasabalardan birinde ve şubeler, mahaller itibariyle tefrikan tabi tutulmaksızın yapılabilir. Yapılacak keşidelerde, ikramiyelerin mudiler arasında cinsiyet, yaş, meslek veya tahsil derecesi gibi hususlar gözönüne alınarak veya her ne suretle olursa olsun tefrikan tabi tutulması, tecezzi ettirilmesi ve keşide gününde dahi olsa bunlar için ayrı ayrı keşideler tertibi caiz değildir. Ancak, altı keşideden biri veya bir kaç bu mahiyetteki keşidelere tahsis olunabilir.

Tasarruf mevduatı hesaplarının; bu hesaplara muayyen bir vâde ile bir defada veya belli bir süre içinde muayyen zamanlarda yatırılacak mebalîğe göre gruplara ayrılması ve her bir grupun da tekrar çeşitli kıstaslarla tâli partilere tefrikan suretiyle keşideler tertibi caiz olmadığı gibi, banka bürolarının ajansa veya bunların şube haline kalbedilmesi, yahut büro, ajans ve şubelerin hizmet binalarının değiştirilmesi gibi haller dolayısıyla de altı keşide dışında hususi keşide tertip edilemez.

Madde 5 — İkramiye plânlarının neşrini müteakip Bankalar Birliğine gönderilmesi :

Bankalar, yukarıda tesbit olunan esaslar dairesinde, yıl zarfında tasarruf mevduatı mudilerine kur'a ile dağıtacakları ikramiyelerin nakden tutarlarını, ikramiye olarak verecekleri kıymetlerin cins, nevi ve mahiyetlerini, aded ve ayrı ayrı değerlerini (Tahsil bursu, irat ikramiyesi gibi kıymetlerin ayrıca müddet ve yıllık tutarlarını, hayat sigortası müemmen meblâğlarını, ve bunların müddet ve primlerini ve evvelki yıllarda keşide edilmiş bu kabil ikramiyelerin 1967 yılında ödenecek kısmını) ay ve gün zikretmek suretiye son para yatırma tarihini, mevduatın bankada kalacağı müddetin hitamı tarihini ve keşide tarihini, kur'aya esas olarak tâyin edilecek vâdeli ve vâdesiz mevduat miktarlarını, ikramiye plânları yekûnunun tesbitine esas alınan hesap vaziyetinin tarihi ile, mezkûr hesap vaziyetinde yer alan tasarruf mevduatı tutarını, vesair gerekli her türlü malûmatı, ikramiye plânlarının halka neşir ve ilânından itibaren yedi gün içinde Türkiye Bankalar Birliğine göndermeye ve plânlarında vaki olacak değişiklikleri de aynı suretle bildirmeye mecburdurlar.

Bankalar, 1967 yılında fiilen dağıttıkları ikramiyeler tutarını, menkul ve gayrimenkul ikramiyeleri yekûnlarını ayrı ayrı göstermek suretiyle en geç 1 Mart 1968 tarihine kadar Türkiye Bankalar Birliğine bildirmekle mükelleftirler.

Bankalar, ikramiye plânları ile ilgili olarak gazete ve radyo ile veya diğer vasıtalarla halka yayınladıkları ilânların, broşürlerin vesairenin birer suretini, sabit ilân ve afişlerin mahiyet ve muhtevasını, yayımı takibeden yedi gün zarfında Türkiye Bankalar Birliğine göndermekle mükelleftirler.

Madde 6 — Bankalar Birliğinin yetkisi ve vereceği karara riayet mükellefiyeti.:

a) Tasarrufu teşvik ikramiyesi plânlarının karar hükümlerine aykırı olarak ihzar edilmesi,

b) Tasarrufu teşvik ikramiyesi olarak dağıtılacak ikramiyelerin, cins, nevi ve mahiyetleri itibariyle, mesleğin vakar ve itibarını kıracak mahiyette olması,

c) İkramiye plânları ile ilgili ilânların, karara veya ikramiye plânına aykırı veya her ne suretle olursa olsun bankalar arasında haksız rekabet tevhit eder mahiyette bulunması,

d) Bu kararlar bankalara tahmil edilen mükellefiyetlerin yerine getirilmemesi,

e) Veya bankaların bu konuda ihtilâfa düşmeleri hallerinde,

7120 sayılı Bankalar Kanununun 57 nci maddesi mucibince Birliğin selâhiyetli organlarının re'sen veya müracaat üzerine alacağı kararları tatbik, bankalar mecburdurlar.

Madde 7 — Müteakip yıllar ikramiye plânlarının tesbiti zamanı :

Tasarruf mevduatı mudilerine kur'a ile tevzi olunacak ikramiyelerin tabi olacağı şartlar Banka Kredilerini Tanzim Komitesince her yıl en geç Eylül ayına kadar neşir ve ilân olunur.

Memleket içindeki
Bankacılık hizmetleriniz
kadar
MEMLEKET DIŞI
BANKA İŐLERİNİZ
için de

TÜRK TİCARET BANKASI

EMRİNİZDEDİR

**İstikbalinizi şansa değil T. C. Ziraat
Bankasında açtığınız tasarruf
hesabına bağlayınız**

**YURDUN HER YERİNDE
HER TÜRLÜ BANKA
MUAMELELERİNİZ VE
TASARRUFLARINIZ
İÇİN DAİMA
HER YERDE HER ZAMAN**

T.C. ZİRAAT BANKASI

banka

meslek
ve fikir
dergisi

Sevgili Okuyucularımız	3	Banka Dergisi
Plânlı Kalkınmanın Dört Yılı	4	Ali Şakir Ağanoğlu
Amerikan Bankacılığının Gelişimi (E. Sherman Adams'dan)	8	Çev: Necdet Durakbaşa
Amerika Mektupları	18	Dr. Mustafa A. Aysan
Bankaların Senet Karşılığı Avans Muameleleri	24	Vedat Onur
Kamu Personelinin Eğitim Konferansı	33	Dr. Nezih H. Neyzi
Uluslar Arası Para Fonuna (F.M.İ.) Göre Para Reformu (A.L. Jeune'den)	38	(Çev: Alp Gürus)
Öz Varlık Fonları ve Gelişen Sermaye Piyasası	44	Turgut Albayrak
Yeni Belediye Gelirleri Kanun Tasarısı ve Sigorta Şirketlerine Yüklenen Mükellefiyetler	55	Hayri Başer
Piyasa Hareketleri	58	Yıldırım Kılıç
Piyasa Haberleri	62	Derleyen: Alp Gürus

şubat - 1967

cilt : 4 sayı : 2